Кооперативна Республика

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

„CO-OPERATIVE REPUBLIC“
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE“
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK“
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

№ 12

НА ОКРАЮ ДНІВ.

„БУТИ ЧИ НЕ БУТИ“?

Як бачимо, по останніх вістях з терену, свідомість великої небезпеки, серед якої найшлися ті наші кооперативи, що вели і ведуть споживчу торгівлю на кредит (пасивний і активний) починає нарешті просякати в ряди кооператорів. Чим скорше ця свідомість стане загальною, тим краще для кооперації. Покищо ця свідомість ще далеко не загальна, бо, як бачимо з ГКЧ., протиборгова кампанія охопила на разі лише деякі райони краю.

За неминучий розвал кооператив у тих районах, які протиборгову акцію занедбали, будуть відповідальні передовсім провідні місцеві чинники. Це треба сказати відразу ясно, щоби опісля хтось не захотів вину катастрофи скидати на „крізу“, „загальні умовини“ і т. д.

Кооперативна преса не є на те, щоби завсігди лише писати, що все гаразд та сипати лише похвали. Її чоловим обовязком є теж сигналізувати небезпеки. Іноді треба „хоч диким криком збуджувать громаду“ — коли чуйність громади притупилася. Таким криком є й останній „наказ“ РСУК, заряджуючий невідкличнo здержання продажі на борг. Побажатиб тільки гарту й моральної сили для того, щоби за наказом прийшли й санкції проти усіх тих, хто-б показався глухим на вимоги розуму і хвилі.

Проф. Войцєховський у своїм викладі у Львові 22. XI. заявив без обиняків, що кооперації грозить заломання через кредит, та що на катастрофі розборгування (а вона в польській кооперації не менша, як у нашій) винуваті усі, а в першій мірі провідні чинники. Коли провід (чи центральний чи повітовий) сам світить прикладом легкого життя на кредит, тоді важко й на низах здержати розгін боргування. Витягнім і з цього висновок для нас.

Кооперація в цілій Польщі сидить при іспитовому столі. Побачимо небаром, як вона здасть іспит з сили волі. Коли перепаде, тоді почнеться великий плач, та буде вже пізно.

Кооперація — наша найбільша суспільна цінність, находиться в стані затяжної дефензиви. Треба на цей фронт кинути максімум суспільної енергії. Треба розвести всенародню пропаганду проти кредиту, треба припиненням його в горі примусити низи до продавання лише за готівку.
Глядім, щоби з недавньої великої бундючности в короткім часі не остало велике попелище.

ЗАДОВЖЕННЯ СЕЛА.

Міністер хліборобства Польщі др. Л. Янта-Полчиньскі подав у свойомурефераті на засіданні рільної комісії дня 16. жовтня приблизні цифри про розмір задовження рільничого стану в державі. З його підрахунку випливає, що довгоречинцевих довгів має хліборобство 2,359 міліонів зол., короткоречинцевих 1,500 міл. зол., разом отже **3.850 міл. зол.**, без залеглих податків і асекурацій.
З титулу цього задовження виникає обовязок оплати відсотків. Їх сума досягає жахливої висоти: 258,5 міл. зл. за довгоречинцеві і 240 міл. зол. за короткоречинцеві довги. Дочисливши до того залеглі податки і асекурації, приходимо до кольосальної цифри кругло **853 міл. зол.** вже нині платних зобовянь.
Для сплачення цеї суми хлібороби мусілиб продати 4,5 міл. тон збіжа, числячи пересічно по 20 зол. за м. сотнар, тоді як міста в Польщі можуть спожити найбільше 2,4 міл. тон.
В таких невеселих цифрах зясовує аграрну крізу сам міністр.

„НАДПРОДУКЦІЯ ЗБІЖ" І ЗАКУПИ ЖИТА ЗА КОРДОНОМ.

Чималою несподіванкою була нагла звишка цін збіжа, спершу в Америці, а відтак і в Европі. Хоч тривала вона лише короткий час, то світ зрозумів це, як сигнал зміни конюктури. В кожному разі вона свідчить про те, що легенда про якісь надзвичайні запаси збіж на світових ринках зачинає переживатися. Що-ж до Европи, то легенду цю захитала вість про закупи збіжа большевиками в Англії та з другої сторони — польською державою (в особі Закл. Пшем. Збож.) в Радянщині (після Газ. Ганльової 4000 вагонів жита). Правда, і в однім і другім випадку закупи пояснюють експортовими зобовязаннями сторін — та це свідчить в кожнім разі, що ні СРСР, ні Польща не мають надії найти потрібного їм зерна у себе вдома.
Нині скандинавський споживач світить уже кооперативною жарівкою. Монополь картелю проломаний.
(Не зашкодить про це знати і „Кооперативним Вістям", для яких кооперація — це агент капіталізму).

ПРОФ. СТ. ГРАБСКІ ТЕЖ НЕ ВІРИТЬ В НАДПРОДУКЦІЮ.

У черговій статті в „Курєрі Льв." колишній польський премєр, професор економії, др. Грабскі остаточно бере розбрат з теорією, що кріза є наслідком надпродукції. Він швидше пояснювавби її недоспоживанням, але в спеціяльному освітленні. А саме: крізи по суті викликує інфляція (надмірне розповсюдження) кредиту; вона заохочує до надмірної розбудови виробництва а рівночасно й консумції (на кредит), та приходить край консумції на борг, а в слід за тим крах (господарська кріза).

Оставляючи дискусію над цим твердженням отвертою, звернемо тут увагу, що теорія проф. Грабского є властиво повторенням думки нашого економіста проф. М. Тугана-Барановського, яка свого часу під кінець мин. століття, звернула на себе увагу ученого світа. Вона говорить про ролю вільних капіталів в розбудові виробництва і їх натиск на ринки та на збільшення виробництва над міру потреби.

В ПОГОНІ ЗА МЯГКИМИ ВИСЛОВАМИ.

Довгий час ми читали в ріжних офіціяльних та півофіціяльних органах про „депресію“, хоч видючі очі вже в 1929 р. бачили надвигаючу „крізу“. Потім стало модним словом „заморожения капіталів“ на означення звичайної собі катастрофи задовження (векслева інфляція і т. д.), що заповнила собою 1929 і 1930 роки. — Тепер щораз частіше читаємо про „zesztywnienie cen przemysłowych wyrobów“, коли на ділі це є звичайний економічний розбій, який управляють через вишрубовання цін ціпко сконсолідовані картелі, нічого собі не роблячи з усіх страхіть крізи (ножиць на селі, безробіття в місті). Як картелі держать непорушними свої ціни, про це пишемо в господ хроніці. (Гл. зам. „Цікаві цифри“ у відділі: Госп. хроніка). Чи не краще називати це все властивими словами, які вказувалиб на правдиві причини і виновників тих явищ?

Є БАРАБОЛІ — ГОДІ ЇХ ВИВЕЗТИ В ПОЗНАНЩИНУ.

Познанські картофлярні жалуються, що не можуть вивязатися зі своїх експортових зобовязань супроти швайцарських фірм (куди вивозять сушені картопляні скибки), а це тому, що сама Познанщина цього року має замало картоплі, а зі Сходу (себто від нас) довезти годі, бо фрахт не калькулюється. Отже Швайцарія закуповує скибки у Німеччині — на кошт своїх познанських контрагентів, яких фабрики стоять. Чудна сітуація (G. H. ч. 268).

„LUMA“ проти „PHOEBUS“.

Міжнародній кооп. рух святкує нову перемогу і то засадничої ваги. У Стокгольмі пущено в рух міжнародню кооп. фабрику електричних жарівок з маркою „Luma“. Основниками фабрики є кооп. спож. союзи Швеції, Норвегії, Данії і Фінляндії. Вступ отвертий для всіх національних кооп. організацій. Думка про заснування фабрики появилася в ході боротьби кооперації з всемогучим картелем жарівок „Phoebus“. Простудіювавши умови виробництва, кооператори прийшли до пересвідчення, що їх власна фабрика зможе давати лямпу кооперативам по ціні 0·85 кор., тоді як картель лупив 1·35 кор. Як загадали—так і вийшло.

СЕРЕД СТУДІЮЮЧОЇ МОЛОДІ — НОВІ ТЕЧІЇ?

З небувалою радістю прочитали ми в ГКЧ ч. 46 звістку про працю студенства в Сокальщині на полі пропаганди масової ощадности. — Бачили ми представників студенства і то в активній (та притім річевій) ролі на нараді, що скликало не давно протиалькогольне „Відродження“. На днях відбулася в Акад. Домі заходом групи студенства „Виставка Книжки“, чим заповнено прогалину, яку завинили інші, до того властиво покликані установи. — Маємо дані про більше зацікавлення

серед студенства економічно-суспільними, в тім теж кооперативними науками.
Хотілося-б бачити в цього рода звістках не випадковість, а прояви нових часів, нового способу думання серед підростаючої інтелігенції. Бо досі відчувалася прикро відсутність молодої інтелігенції у конструктивно-творчих клітинах суспільного життя. Прояви, в роді вище приведених, приносять нам запах довоєнного студенського життя, коли цього живого елементу не бракло власне на тих на позір не героїчних позиціях суспільної роботи, де треба якраз найбільшого героїзму — героїзму залізної витревалости у дрібній щоденній, муравлиній, на погляд неважкій праці. Хіба можна собі уявити успіх прим. дрібної ощадности або протиалькогольної роботи без такого героїзму?
Що-ж до реальної вартости такої праці — у порівнянні з іншою, на позір більш героїчною роботою — то хіба можуть бути сумніви? Розважмо лиш, що це значилоб, якби хоч третина суспільства перестала курити (а гріш, тим способ заощаджений, складала в щадницях)?

Або, яка це булаб допомога кооперації, якби студенство у час святочних ферій стало до протиборгової агітації.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Господарський централізм (етатизм) і госп. федералізм в світлі вимог сучасности.

а) Питання пляновости у господарці.

Коли завдати собі труду і розглянути „особисті якости“ вище названих нових систем*), то у вічі впадає, що всі вони, і то на перекір економічному лібералізмові, в якийсь спосіб стараються відповісти вимозі пльнового достосування продукції до потреб консумції. Лібералізм, як відомо, оставляв цю справу „вільній грі вільних господарських сил“; вони, мовляв, у свобідній конкуренційній боротьбі найкраще регулюють продукційні відносини. Життя, як відомо, заперечило цю тезу; періодичні господарські крізи, випливаючі з анархії продукції, були живим доказом того, що „вільна конкуренція“ не приводить до бажаної гармонії між суспільним запотребуванням товарів та їх виробництвом. Картелі, що появилися, як вищий ступінь капіталістичної організації, мали, на думку їхніх теоретиків, здійснити м. і. також вимогу пльнового регулювання продукції. Вони мали гальмувати крізи. Що їм це завдання зовсім не вдалося, про це вже нині нема двох думок. Нинішня жахлива кріза є достаточним того доказом. І „картелізм“ не зумів наломити капіталізму до потреб життя. Що більше, він власне приспішує і загострює крізу а саме через те, що дає змогу безсердечно і безконтрольно шрубувати у гору ціни обнятих картелями підставових сировин (залізо, вугіль, нафта і т. д.) та головніших готових фабрикатів. Тим зменшується закупочну силу населення і прискорюється крізи, замісць їх усувати.

Значить — першій вимозі нинішньої економіки: пляновому підчиненню виробництва потребам споживання — картелізм не відпові-

*) Гл. „Кооп. Респ.“ ч. 11./1931 р. стаття „Структуральні проблєми“.

дає. Погляньмо, як з тим завданням справляються дві інші системи, що приходять найбільше під увагу: етатизм (державний капіталізм) і суспільно-господарський федералізм.

Дякуючи большевизмові маємо перед очима на величезну скалю переведений експеримент з теорією централізованого удержавненого господарства. На тім примірі виступають дуже ярко специфічні прикмети цієї системи та її ріжниці від інших народньо-господарських устроїв. Коли ходить про засаду пляновости в господарстві, то у системі большевицького етатизму її поставлено „во главу угла". Здаваласяб, що вимогу пляновости тут виконано на 100%.

Отже ні. Пляновости тут мається більше, як на 100%, і тому, власне, в результаті ефект є той самий або й гірший, що при приватно - капіталістичній безпляновости. Організація в підприємстві є добра річ, але гіпер - організація доводить до бюрократизації. Недавно ще весь европейський світ, в тім числі і весь радянський, захоплювався тейлорізмом, тим „вершком наукової організації праці". Слово „раціоналізація" стало святістю, ідолом дня. А сьогодня — навіть сліпий бачить, що значна частина вини за крізу паде й на славну „раціоналізацію", о скільки її зрозуміли занадто механічно і „перераціоналізували". Немає сумніву, що й большевицькі організатори „переплянували" — не числячись з можливостями сільського господарства, якістю людського матеріялу в промислі, врешті з людиною взагалі, з її здібностями та з можливостями її терпінь. Ми доходимо до найглибшої хиби етатизму: він працює величезними цифрами і мертвими формулами, уявляючи собі, що вони відповідають усім місцевим умовам і потребам; він шабльонізує життя на великих просторах, наломлюючи його до мертвої формули. Через те він віддалюється від реальної дійсности і працює в значній мірі фантазіями.

Не мусить це випливати з якоїсь злої волі людей, що укладають „пляни". Просто — завдання не по силам. Людство далеко не дійшло до тої степені концентрації господарських сил, щоби могло працювати аж такими великими господ. одиницями, як того хоче большевицька пляновість. Ще довго будемо працювати у вущих рямцях. Хто-ж намагається „перескочити" через нинішні відносини (як колись російські народники першого видання думали перескочити через капіталізм прямо в соціялізм) — той мусить дожити таких неприємностей, як ті, що їх бачимо тепер в СРСР. Будуються величезні фабрики — але невідомо хто буде купувати їх вироби, коли населення доведено до краю зубожіння. (Клясичний примір — трактори). Одні роди виробництва випереджують другі, які мали для них бути доставцями сировини або півфабрикату — через те перші мусять стояти без праці і т. д. Прикладів цього рода постачає чимало щоденна преса.

Пляновість державного капіталізму є бюрократична і безоглядна до потреб місцевого життя, пляновість шабльонова, а через те часто більше шкідлива, як корисна.

Це все відноситься до продукції на внутрішній ринок. Коли тут з пляновістю слабо, що-ж має бути з продукцією на експорт? Тут держава, як монополіст зовнішньої торгівлі, оставлена зовсім на ласку конюнктур і змінностей світових ринків, подібно як ні капіталістичні торгівці й продуценти. Виробляючи на експорт збіжа, нитки, кальоші, рубаючи дерево і т. п., радянські господ. органи примушені

працювати так само хаотично і безпляново, як приватно-підприємницький світ Европи й Америки.

Як-же представляється ця справа в системі господарського федералізму?

Возьмім прим. промисловість споживчо-кооперативного союзу. Тут продукція достосовується ідеально по потреб споживання, зорганізоваго і унятого статистично через споживчі кооперативи. Чи можна собі в західно-европейській кооперації уявити таку сітуацію, про яку читаємо майже що-дня у совітській пресі: про хвости перед магазинами, тоді як товар залежується в других місцях; про т. зв. примусовий асортимент (товар, що накидається кооперативам проти їх волі, для того, щоби його збутися, бо „плянова комісія" його нафабрикувала, керуючись визначеним їй згори пляном) і т. д. Такі куріози є на деннім порядку в совітській економіці, а походять вони з того, що „плян" не виходить знизу в гору, а є накинений згори.

Не можна собі й уявити такої сітуації в кооперативній системі, де все будується природньо, „знизу в гору", і де гора є тільки слугою і виконавцем замовленнь з низу. Кооперативна пляновість є природня, етатистична є штучна, вихоплена з воздуха.

Правда — кооперативна плянова господарка ще не здійснена навіть у всіх ділянках кооперативної організації. Перед кооперацією стоїть це кольосальна проблєма: побудувати міст між кооперацією споживачів і продуцентів. Коли він буде побудований, або хоч поставлені його фундаменти, тоді світ задивується від справжньої пляновости, що опанує не лиш промислову, але й сільсько-господарську продукцію. Ця будова не виросте за „пять літ" і взагалі вона будується без бляшаного грому реклями, будується поволі і постепенно, але зате на трівких підвалинах. Ця будова не завалиться під леда ударом.

Структура підприємств, ведених органами самоврядування, займає посереднє місце між державною і кооперативною формою усуспільнення. Як булоб хибою противитися удержавненню деяких галузей нар. господарства, прим. цілодержавних комунікаційних ліній, почти і т. д., так само нема причини осуджувати засадничо громадських водотягів, електрівень, трамваїв то-що. Вони є на свойому місці і, мимо деяких хиб бюрократизації, всетаки виконують своє завдання з більшою користю для суспільства, чим би це робили приватні компанії. І вони здійснюють до певної міри засаду пляновости. Можливість безпосереднього впливу громадян на ведення цих підприємств тут значно більша, як що до підприємств держави; більша теж можливість свобідної їх критики. А це річі першорядної ваги.

Найменше відповідають вимозі пляновости підприємсва професійних союзів, з яких найбільше відомими стали американські „робітничі банки". Вони, хоч побудовані на суспільнім капіталі та служать безумовно суспільним цілям, то працюють методами чисто капіталістичними (через тей доля їх часто подібна до тої, яку переживають приватні підприємства).

б) Справа коштовности і цін.

Побіч вимоги пляновости, яку ми висунули на перше місце, є ще й другі, що мають теж рішаюче значіння для оцінки даної господар-

ської системи. Це є передовсім важна справа: котра система працює дешевше, цебто дає нищі ціни. Розходиться тут про господарність чи продуктивність даної системи.

Для того, щоби дати відповідь на це питання, не треба аж аргументувати примірами з життя: вистарчить саме теоретичне розважання. Держава, маючи в руках власть примусу, завсігди улягає покусі легких прибутків. Вона робить зі своїх підприємств ще одно джерело фіскальних доходів; для тої цілі вона шрубує вгору без кінця й міри ціни своїх виробів (чинитьб); в разі конкуренції, усуває її, заводячи монополі, або примушуючи приватні підприємства увійти з державними у картельні змови. Практика всіх держав дає що дня безліч живих прикладів цього. Найгірше очевидно стоїть справа там, де держава є єдиним підприємцем. Тут суспільство видане на її ласку й неласку. Нічого не помагають в СРСР проголошувані майже що року ударні кампанії за „зниження цін", „знижку собівартости продукції" чи „направу якости"; навпаки, вічне їх повторювання свідчить про те, що вони до нічого не доводять.

Це й зовсім природна річ; дивно булоб якби було інакше. Хочби скрізь на керуючих місцях були й ідеальні люде, самі філянтропи, то, маючи в руках монополістичне становище, маючи можливість диктувати, не будучи нараженими на будьяку конкуренцію — вони будуть використовувати ці вигоди зі шкодою для суспільства. Чудо булоби, якби було інакше.

Практика совітської господарки з її жахливими „ножицями цін", які є наслідком бюрократично-експльоатаційного шрубування цін промислових виробів державними господ. органами, дає ярке свідоцтво неекономности монопольного етатизму. Те само можна сказати про політику державних монополів в Польщі; ціни монопольних артикулів в нинішній кризі стоять непорушні, а деякі навіть зросли.

Усунути контролю з боку споживачів і яку будь конкуренцію — це значить видати споживача на поталу монополіста - продуцента. Споживач платитиме високі ціни за кепську якість продукту, і на це нема ради.

З цього погляду кооперація дає суспільству все таки більші ґарантії, як етатизм. Вже самий той факт, що є це добровільна орґанізація, що я маю змогу перейти в члени іншої спілки, коли одна мене не вдоволяє, має рішаюче значіння.

Кооперативні установи, що не будуть вдоволяти членів своєю госп. діяльністю, будуть підупадати; за те підноситимуться ті їхні посестри, які краще виконуватимуть свої суспільні завдання. Це є рід „конкуренції" між кооперативами; він якраз стоїть на сторожі, щоби кооперація не засмітилися бюрократизмом. Цю свою прикмету кооперація завдячує лише тій обставині, що не має монопольного становища, не має можливости виконувати примусову власть!*) Для кооперації остане завсігди цінною засада: як найдалі від офіціяльщини! Вірно стояти при засаді добровільности!

---

*) Тому ніяк не можна назвати кооперативним, прим. такого бажання, щоби кооператива не мала біля себе „конкурента", або щоби держава надала кооперативам будь якісь монопольні права (прим. апровізувати безробітних, то-що). З того завсігди вийшлаб бюрократія, а не кооперація.

в) **Положення праці.**

Врешті не останнє значіння має й питання про положення праці в підприємствах. Чим більша модернізація і механізація, тим більші вимоги ставить життя до психічних і моральних якостей робітника і службовика. Потрібно щораз більше кваліфікованих сил у промислі, розмірно освічених та особисто інтелігентних, притім совісних і відданих справі. Робітник „чорнороб“ помалу відходить на задній плян. Зрозуміли це вже й приватні підприємці.

Отже і з цього погляду краще положення персоналу кооперативних і самоврядних підприємств, як державних. Відома приповідка „Бог високо — цар далеко“ — має тут свій відгомін в тій формі, що в меншім апараті легше робітникові чи службовикові найти спільну мову з начальством, як у великому. Положення персоналу кооперативних підприємств не окутане такою офіціяльщиною і сухістю, як у державній системі. Це мусить безумовно мати своє значіння для успішности праці.

Взагалі, коли ходить про велику проблєму новітнього часу, що їй на імя „визволення праці“, переміна невільничої праці у працю вільну й добровільну — то більше даних для успішної розвязки цих питань є у федеральній, чим у примусовій господарсько-суспільній організації.

Так представляється начеркнений нами комплєкс „структуральних проблєм“ близької майбутности, коли його розглядати абстрактно, незалежно від часу і місця. Не значить це, що наша формула мусить найти потвердження серед всіх умов і на всіх місцях. Є суспільства, що не привикли в минулому до волі і не доросли ще й нині до вищих форм добровільної організації; їм ще й сьогодні важко жити без батога та опіки згори. Однак скорше чи пізніше й вони відчують потребу вищих, справді громадянських форм життя.

Порівнюючи з собою системи господарського централізму й федералізму і находячи більше позитивних рис у цій другій системі, ми тим це не кажемо, що всюди і завсігди вона дійде швидше до розповсюднення. Ми висловлюємо лише сподівання, що врешті решт таки візьме верх те, що краще забезпечує основні вимоги новочасної вільної людини: її співучасть у веденні громадських діл, її право на продукт своєї праці та її тугу за можливим квантум свободи.

К. Коберський.

Експорт худоби і безрог з Галичини 1930 р.

(На основі справоздання торг. пром. Палати у Львові)

Експорт безрог і худоби, який в повоєнних літах в цілій Польщі, а головно на терені Східної Галичини під торговельним оглядом не зле розвивався, осягнув 1928 р. кульмінаційну точку. Цей експорт не лише сильно піддержував торговельний білянс польської держави, але також був нераз одинокою дошкою порятунку для хлібороба, в першу чергу без і малоземельного, при чим раз то гіршій конюнктурі на рільничі продукти, ще сяк-так удержував в послідніх роках рівновагу буджету сільського господарства. В 1930 р. збут цей під впливом безустанного

спадку цін на збіже, починає сильно заломлюватися в цінах як на заграничних, так і на внутрішніх ринках.

За послідні три роки представляється збут безрог в цифрах слідуючо:

Рік 1928		Рік 1929		Рік 1930	
кількість штук	вартість	кількість штук	вартість	кількість штук	вартість
1.279.035	208.107.000 з.	959.958	185.165.000 з.	720.847	138.709.000 з.

Як з повищого зіставлення слідно, експорт безрог з року на рік систематично маліє і в кількости і у вартости; а спадок в 1930 р. в порівнанню з 1929 роком виносить вже поважну ріжницю, бо доходить до 25%. Зменьшений попит заграницею мусів мати і відповідний вплив на ціни, які мусіли паралєльно заломитися і на внутрішному ринкові, де і так подача була не відповідно висока в порівнанні до запотребування. В 1930 р. ціни на безроги захиталися сильно, бо коли взяти на увагу пересіч цін з початком року і таку саму пересіч з кінцем року, то виходить ріжниця цін в долину на 40—50%. Спадок цін ілюструє слідуюче зіставлення.

Безроги

Місяць:	за товсті	мясні (ціна за 1 kg. живої ваги)	худі	
	найвища		найнища	
Січень . . .	2·30—2·00	2·20—1·80	1·90—1·50	I
Лютий . . ,	2·20—1·95	2·10—1·75	1·85—1·60	II
Березень . .	2·40—2·10	2·25—1·80	2·00—1·60	III
Квітень . . .	2·30—2·00	2·15—1·90	2·10—1·70	IV
Травень . . .	2·30—1·90	2·15—1·70	2·00—1·60	V
Червень . . .	2·00—1·80	2·00—1·60	1·90—1·50	VI
Липень . . .	2·00—1·75	1·75—1·60	1·70—1·50	VII
Серпень . . .	1·90—1·60	1·75—1·60	1·65—1·40	VIII
Вересень . . .	1·80—1·60	1·60—1·50	1·50—1·30	IX
Жовтень . .	1·70—1·50	1·50—1·30	1·30—1·20	X
Листопад . . .	1·60—1·45	1·30—1·10	1·25—0·90	XI
Грудень . . .	1·60—1·25	1·30—0·90	1·20—0·80	XII

Зовсім зрозумілим є, що такий спадок цін відбився сильно і головно на буджеті села. Спадок цін, що в тім самім часі, переходив цілою Европою не був там так дуже діймаючий, як у нас, хотяй в деяких державах, як Франція і Німеччина спадок цей доходив до 80%.

Найбільший вплив на спадок цін у нас мали ринки чеський і австрійський, куди ще перед війною був спрямований цілий експорт з Галичини. Причиною цього спадку цін було сильне обмеження ввозу на згадані ринки нашого товару, бо і в Австрії й Чехословаччині в імя самовистарчальности введено сильний протекціонізм для власної хліборобської продукції, а специяльно годівлі безрог. Не без впливу, розуміється, було і загальне зубожіння, а тим самим і обмеження консумції мяса в краях Західньої Европи. Вже 1929 р. Австрія признала відповідно зменьшений континент для ввозу безрог з Польщі. На рік 1930 контингент цей ще більше обмежено і виносив він 566.600 шт. безріг. Та задня політики польського синдикату експортерів, до якого вступ нашій кооперації був недозволений, не використано вповні признаного контигенту і вислано всього 438.700 шт. Втім-то році почали вести конкуренцію на віденському ринкові з товаром з Польщі, Німеччина і Мадярщина, а приватні експортери, не можучи відповідно заробляти на експорті, воліли зовсім з віденського ринку зрезиґнувати. В липні 1930 р. австрійський парлямент видав знова новелю до митної

тарифи, яка, увійшовши в життя в 1931 р., замкнула майже зовсім границі Австрії для нашого товару.

Ще більші перешкоди, — бо вже при кінці 1930 р. майже цілковите замкнення ввозу живих безрог — стрінув експорт з Позьщі; в Чехословаччині. До 15/XII. 1930 вивезено з Галичини около 300.000 шт. безріг до Праги а від 15/XII. не вивезено вже ні одної живої штуки. Були ще спроби в експорті битих безріг і вислано їх ще до кінця року 6.237 штук — однак така кількість не могла вже мати ніякого впливу на поліпшення цін на внутрішньому ринкові.

Можна було мати ще деяку надію на поліпшення сітуації в експорті через підписання торговельного договору Польщі з Німеччиною; одначе цей договір і до нинішнього дня не увійшов в життя. На основі постанов згаданого договору можна було з Польщі вивезти до Німеччини в першому році 200.000 шт. по 18 місяцях 275.000 шт. а по дальших 12 місяцях 350.000 шт. безрог. Однак в Німеччині по заключенню вже торговельного договору ухвалено новий дуже широко закроєний плян аграрної політики, на основі якого впроваджено високі митні оплати на сіл.-господарські продукти, між іншим і на безроги. Нові мита на безроги на основі нового аграрного пляну є такі високі, що на випадок введення торговельного договору в життя, не можливим буде будь-який експорт безріг до Німеччини, Що більше, Німеччина позаводила поважні експортові премії, котрі свідчать, що вона хоче стати не імпортером, а експортером цього рільничого продукту. З тих причин належить уважати експорт безріг поки що за нереальний. Натомісць збут мясних перетворів, в першу чергу збут беконів, має перед собою ще поважні можливости, маючи отворені ринки в Англії, Франції, Італії і Швайцарії.

Експорт безріг з Польщі був вільний від мита, одначе лише на основі видаваних Синдикатом Експортерів у Варшаві засвідчень. Політика цього синдикату не мало причинилася до упадку експорту, а в першу чергу, лише завдяки йому наша кооперація й на протязі 1931 р. не могла брати участи в так важнім для нашої продукції безріг експорті.

Богато менше значіння представляє собою експорт рогатої худоби, який в 1930 р. був спрямований до Чех і Італії. В 1929 р. виекспортовано 29.445 шт. рогатої худоби а в році 1930 цей експорт збільшився на 11.011 шт. і виносив 40.456 шт. Та мимо поважного збільшення цього експорту кількосно, вартостево він сильно обнизився. Коли 1929 р. виекспортована вартість представляла 12.949.000 зл., то по збільшенню в 1930 р. кількосно на 11.011 шт. вартість експорту виносить лише 17.631.000 або на около 3.000.000 меньше, як в 1929 р.

І. Мартюк.

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

20-ліття нашої торговельно-кооперат. школи.

(5.X. 1911—5.X. 1931).

Наша довоєнна кооперація працювала зразу доходячими силами, то значить людьми ріжного звання, що шукали громадянської праці на економічному полі, і працювали по кооперативах у часі вільному

від своєї фахової праці. По містах були це переважно адвокати, учителі, священники, рахункові урядники, а по селах духовенство, учительство й свідоміші селяне.

Одначе скорий зріст наших кооператив під кінець мин. століття викликав потребу заняти в них власні, потрібні сили для технічної праці, які моглиби цілковито віддатися тій роботі. Вони рекрутувалися в дрібній части з абсольвентів чужих торговельних шкіл, бо таких кандидатів було у нас дуже мало, а головно з поміж людей ріжної освіти й віку: старших-емеритів і молодших, що не покінчили намічених студій і були примушені шукати праці, тож радо приймали її в рідній установі. Фахових студій вони здебільша не мали, одначе практикою і самоосвітою добували собі потрібне знання. А що у нас переважали тоді кредитові кооперативи, тож не тяжко було його добути, особливо при помочі короткоречинцевих, звичайно 1 до 3 місячних курсів і приватних іспитів з поодиноких предметів, (звичайно з книговодства, переписки, науки про торговлю і товарознавства) на тодішній державній т. зв. Торговельній Академії у Львові, (тепер 4-річна економічно — торговельна школа).

Тому гадку заснування своєї фахової школи для підготування молоді до праці на господарському полі, яку підніс пок. інж. Роман Залозецький, профес. торгов. академії і член тодішнього „Управляючого Совіта“ Народної Торговлі у Львові, принято з признанням і Народна Торговля, яка потребувала для своїх філій все свіжого нарибку, скликала в 1908 р. — анкету відпоручників наших господарських установ для обговорення справи заснування фахово-торговельної школи.

Анкета заявилася за оснуванням такої школи, тільки зібрані побоювалися, чи наша суспільність, занята творенням загальнообразуючих середних шкіл, буде мати зрозуміння для фахової школи; тож боялися ввести намічену школу в життя, бо не мали певности, чи вона буде мати потрібне число учнів.

До заснування школи не прийшло, одначе думка не пропала. Розвиток наших господарських, а передусім кооперативних установ, додав незабаром відваги нашим громадянським діячам, згуртованим в господарсько-промисловій комісії Т-ва „Просвіта“ у Львові, приступити до здійснення цієї думки. Головний Виділ Товариства на предложення цієї комісії рішився дати почин до заснування торговельної школи і вставив на цю ціль поважну квоту 2.500 кор. в буджеті на 1911 рік.

В равні цього ж року зійшлися на запрошення комісії відпоручники наших львівських установ на спільне засідання і вибрали окремий комітет для заснування і введення в життя торговельної школи. До того комітету ввійшли: проф. Р. Залозецький, як голова, дир. А. Сероїчковський, як заступник, дир. Ом. Саєвич, як касієр, проф. А. Гарасевич, як секретар, дир. В. Нагірний, дир, Яр. Литвинович, як члени.

Проф. Залозецький зладив плян школи на основі обовязуючих в Австрії програм дволітніх торговельних шкіл, бо кооперативних шкіл тоді не було. Як мету школи, поставлено підготування фахівців, „для ведення спілок або прив. торговельних і інших економічних підприємств“. Для опіки над школою встановлено окрему кураторію,

зложену з відпоручників установ і прив. осіб, що будуть причинятися до удержання школи.

Комітет вислав відозву до 63 більших фінансових і освітних установ у Львові і в краю з просьбою деклярувати відповідні квоти на удержання школи. Знова для спопуляризування ідеї школи вислано подібні письма до українських шкіл і освітніх установ з просьбою заохочувати молодь вступати в новоосновану школу. Школу рішено вести під фірмою Т-ва „Просвіта", а для її заряду покликано кураторію, зложену з відпоручників отсих установ: т-во „Просвіта", Краєвий Союз Ревізійний, Сільський Господар, Наук. Т-во ім. Шевченка, Учительська Громада, Т-во Педагогічне. Головою кураторії мав бути кожночасний голова Т-ва „Просвіта" у Львові, а секретарем управитель школи. Позатим до кураторії мали належати установи і особи, що зложать бодай 500 кор. (=100 дол.) на удержання школи. З поміж членів кураторії вибрано виконуючий виділ, зложений з проф. В. Шухевича, проф. А. Гарасевича, проф. Л. Саля, дир. Ом. Саєвича, інж. А. Корнеллі, дир. І. Чапельського, о. радн. Д. Лопатинського і дир. Р. Залозецького. Сума заделякрованих квот виносила 9.400 кор. (1.880 дол.), а бюджет в розходах 19.000 кор. (3.800 дол.).

Перший учительський збір школи складався з проф. Р. Залозецького, як управителя, О. Скрентовича, як постійного, а д-ра Ю. Гірняка, д-ра І. Крипякевича, Г. Микетея, секретаря дирекції і М. Яцкова, як доходячих учителів.

Дня 6. жовтня 1911 р. розпочалася правильна шкільна наука зразу в домі „Просвіти", а від 15. падолиста в домі при вул. Льва Сапіги бічній. Обовязковими предметами навчання були: мови українська, польська, німецька, купецькі рахунки, наука про торговлю і векслі, кореспонденція і конторові праці, книговодство, взірцева контора, господарська ґеографія, наука про устрій держави, стенографія, каліграфія і писання на машині, як предмети, обовязуючі у всіх школах того типу, а кромі цього на основі окремого дозволу шкільної влади наука про спільництво (кооперація) також як обовязковий предмет.

До І. кл. записалося кругло 40 учнів (31 хл. і 9 дівчат), а клясифіковано 36 (26 хлопців і 10 дівчат). З того всього 2 учнів одержало другий степень, так що 34 (25 хлоп. і 9 дівч.) перейшло до II. кляси.

Від тепер з року на рік школа росте, побільшується число кляс і учнів, а це дає управі спромогу збільшити число власних учителів заведення. Кромі управителя проф. Залозецького, котрий дістав з держ. служби відпустку для ведення школи і першого постійного учителя проф. О. Скрентовича, прибувають в р. 1912/13 ще дві нові свої сили: проф. А. Березовський і І. Цьорух так, що є тільки одна доходяча учителька М. Петрушевич до англійської мови, як надобовязкового предмету. Всіх прочих предметів вчать власні учителі заведення.

До II-клясової школи прибуває вже в другім році її існування 6-ти місячний курс, так що з кінцем 1912/13 р. школа числить вже 75 клясифікованих учнів (ниць) і виказує 40 абсольвентів. Між ними було 13 дітей священників, 26 селян, 9 учителів, 7 міщан і 20 прочих. 70 було греко-кат., 3 рим.-кат. а 2 греко-орієнт. релігії. Усі признавалися до укр. народности.

Бібліотека учителів числить 147, а учеників 555 томів. Є теж збірка товарознавчих і ґеографічних приладів до науки.

При школі є від року 1913/14 Т-во „Велес“ для допомоги бідним учням з бібліотекою шкільних підручників, дарованих абсольвентами школи.

Те саме число учнів і абсольвентів удержується і в шкільному році 1913/14. Як на наші відносини, при недоцінюванні і навіть легковаженні фахових шкіл, цей стан школи слід вважати вповні вдоволяючим.

Є тільки одна слаба сторона, незавинена школою, а саме бюджет, якого недобір з днем 31 серпня 1914 р. виріс на поважну квоту 9.211·25 кор. мимо щедрих підпомог Краєвого Союзу Торговельних Спілок (тепер Центросоюз), Народної Торговлі і т-ва „Просвіта“, міністерства просвіти і сойму. Причина цього — малі впливи з оплат учнів, які на загальну суму приходів 11.854 кор. принесли всього 1.534 кор. — Серед того прийшла подія, яка потрясла до основ цілою школою і на протяг цілого року спинила її працю. Була нею світова війна і заняття Львова російськими військами дня 3 вересня 1914 р. Наша школа разом з другими українськими установами мусіла припинити свою діяльність, що тривало аж до уступлення окупаційних військ. Зараз як тільки це наступило, остаючі у Львові учителі школи пп. А. Березовський і О. Скрентович відновили її, стягнули молодь і дня 15 вересня 1915 р. розпочали науку. Провід в школі обняв п. О. Скрентович, бо перший управитель школи інж. Р. Залозецький перейшов ще напередодні війни до міністерства прилюдних робіт у Відні.

Наслідком війни і окупації фреквенція учнів дуже впала (гл. таблицю). З новим шк. роком 1917/18 слідує знова зміна управи школи, бо по уступленню п. О. Скрентовича, який обняв місце в централі для відбудови краю, і його наслідника п. А. Березовського управителем став Денис Коренець, проф. філії акад. гімназії і дир. Краєвого Союзл Господарських Спілок у Львові. Кромі цього постійною учителькою стала п. І. Лежогубська, студентка фільософії і абсольвентка курсу абітурієнтів у Відні. Прочі сили були доходячі. Разом було занятих в школі 13 учительських сил, своїх і доходячих. Школу поширено, вводячи в р. 1917/18 приготовляючу клясу для тих, що не мали покінчених 3 кляс виділової або середньої школи. Число учнів зросло. Кромі цього уладжено два курси стенографії для середньошкільників, студентів високих шкіл і урядовців укр. установ, в яких взяло участь 85 осіб. Також відбувався курс сортування і консервування овочів з практичними вправами в спілці для збуту овочів.

Часть молоді мала приміщення в бурсі Ставроп. брацтва і Реміс. бурсі, часто діставала підмоги з краєвих фондів, завдячуючи це голові кураторії школи пок. радн. І. Кивелюкові. Школа діставала підмоги від міністерства, Краєвого Союзу Господ. Спілок, Народної Торговлі, Краєв. Союзу для збуту худоби, Краєв. Т-ва Кредитового і Т-ва Достави. Мимо цього шкільний рік виказав недобір на 7.984 кор., який покрили львівські кооперативні централі.

Апровізаційні трудноші (виїзд молоді за харчами на село, вистоювання під склепами) та довша перерва у науці молоді, що була під інвазією, спиняли науку; одначе молодь під проводом учит. збору дуже щиро працювала.

При школі повстала шкільна кооператива „Чайка“, ведена самими учнями під доглядом учителя кооперації. Ця кооператива доставляє

Фреквенція в Укр. Торговельно-кооперативній Школі за весь час її існування.

ПРИНЯТИХ ДО (на) — ПОКІНЧИЛО З УСПІХОМ

Шкільний рік	Школи			Піврічний курс			Курс абітур.			Разом усіх		Сума вписаних	Школу			Піврічний курс			Курс для абітур			Разом усіх		Сума абсольвентів (ток)
	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.		хл.	дів.	разом	хл,	дів.	разом	хл.	дів.	разом	хл.	дів.	
1911/12	31	9	40	—	—	—	—	—	—	31	9	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1912/13	43	20	63	10	2	12	—	—	—	53	22	75	21	7	28	10	2	12	—	—	—	31	9	40
1913/14	34	23	57	13	5	18	—	—	—	47	28	75	13	8	21	—	—	—	—	—	—	26	13	39
1914/15	с	в	і	т	о	в	а	в	і	й	н	а	ш	к	о	л	а	з	а	м	к	н	е	на
1915/16	14	19	33	—	—	—	—	—	—	14	19	33	4	7	11	—	—	—	—	—	—	4	7	11
1916/17	8	16	24	—	—	—	—	—	—	8	16	24	1	8	9	—	—	—	—	—	—	1	8	9
1917/18	39	31	70	—	—	—	—	—	—	39	31	70	2	5	7	—	—	—	—	—	—	2	5	7
1918/19	64	66	130	—	—	—	—	—	—	64	66	130	2	4	6	—	—	—	—	—	—	2	4	6
1919/20	36	63	99	—	—	—	—	—	—	36	63	99	7	8	15	—	—	—	—	—	—	7	8	15
1920/21	46	59	105	—	—	—	46	4	50	92	63	155	16	19	35	—	—	—	40	4	44	56	23	79
1921/22	47	47	94	—	—	—	85	10	95	132	57	189	17	25	42	—	—	—	76	9	85	93	34	127
1922/23	44	44	88	—	—	—	47	7	54	91	51	142	13	18	31	—	—	—	26	5	31	44	18	62
1923/24	33	32	65	—	—	—	29	2	31	62	34	96	10	11	21	—	—	—	29	2	31	39	13	52
1924/25	44	12	56	—	—	—	28	11	39	72	23	95	—	—	—*)	—	—	—	22	9	31	22	9	31
1925/26	57	25	82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	2	16	—	—	—	—	—	—	14	2	16
1926/27	75	25	100	—	—	—	41	7	48	116	32	148	18	4	22	—	—	—	32	5	37	50	9	59
1927/28	72	50	122	—	—	—	34	11	45	106	61	167	17	4	21	—	—	—	29	11	40	46	15	61
1928/29	85	73	158	—	—	—	47	15	62	132	88	220	17	8	25	—	—	—	36	11	47	53	19	72
				(річний курс)												(річний курс)								
1929/30	103	63	168	20	4	24	53	18	71	176	87	263	17	16	33	29	2	31	29	13	42	75	31	106
1930/31	114	57	171	31	8	39	43	19	62	188	84	272	20	19	39	15	3	18	22	15	37	57	37	94
1931/32	94	44	138	14	8	22	32	11	43	140	63	203	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*) Переміна школи на 3-річну.

учням перекусок, шкільних приборів і книжок та є для них практичною школою кооперації. При школі повстав також кружок для спільної лєктури і дискусії на загально - господарські, кооперативні, історичні і літературні теми, шкільна громада та інтролігаторський варстат для вироблення зручности і пошани до фізичної праці.

Одначе воєнні події, далі звязані з ними апровізаційні трудноші і військові призови молоді спиняли розвиток школи. В шк. році 1917/18 відпало аж 27 учнів, а школу покінчило всього 7 (2 хл. і 5 дів.); одначе мимо цих трудностей молодь горнеться до школи, як бачимо з таблиці. Наука відбувалася в новім приміщенні при вул. Корняктів ч. 1. в Народнім Домі. Одначе вона не тривала довго, бо вже 29 вересня 1918 р. перервано її з доручення шкільних властей у всіх школах через епідемію ґрипи, а небавом прийшли листопадові події, облога Львова і війна польсько - українська; тож школа мусіла бути замкнена так, як усі львівські школи. Від облоги понесла вона втрати: одна учениця погибла від ґранати, а шкільний будинок був ушкоджений стрільном, яке перебило дах і стелю.

Як тільки на це дозволили воєнні події, науку піднято наново дня 5 травня 1919 р. по направленні шкоди. Одначе через триваючу боротьбу поза Львовом до школи зголосилося всього 47 учнів (16 хл. і 31 дів.). Для облегчення молоді удержання серед тодішніх апровізаційних труднощів виєднано для учнів дарові обіди з кухні американської місії для докормлення населення. Молодь взялася щиро до праці і наука пішла жваво. В жовтні 1919 р. доповнено науковий матеріял.

У шк. році 1919/20 обнова школи ще поступила вперед; прибуває одна своя учительська сила, бо вертає з полону проф. Цьорух В школі працювало вже 13 учителів в тому 3 своїх і 11 доходячих. Бачимо в цьому році вели‹у перевагу дівчат над хлопцями, що мало місце через увесь воєнний час.

В 1920/21 заведено річний торговельний курс, для абітурієнтів (ок) середніх шкіл. На цьому курсі викладається купецькі рахунки, політичну аритметику, книговодство і контору, ділову переписку, економію, товарознавство, екон. географію, кооперацію, науку торговлі і закона, чужі мови і стенографію.

В шк. році 1922/23 введено к і н ц е в и й і с п и т для учнів II. кляси з української мови, книговодства, рахунків, торговлі і устрою держави. В червні 1923 р. відбувся перший іспит під проводом делєгата кураторії О.Ш.Л. д-ра К. Загаєвського.

В 1923/24 році школу перемінено на 3-к л я с о в у і поширено науку загально-образуючих предметів. Наука кооперації була у всіх клясах обовязкова. Нові научні пляни вводили ось які предмети: релігію, українську, польську і німецьку мову, історію, каліграфію, руханку, як загально-обрвзуючі, і книговодство з конторою, ділову переписку, купецькі рахунки, товарознавство, екон. географію, кооперацію науку про торговлю, як фахові предмети.

З днем 1. березня 1924 школу переняла в свою організаційну сітку „Рідна Школа“.

Щоби познакомити молодь з діловодством в наших кооперативах, упрошено в р. 1926/27 інсп. Р.С.У.К. В. Ольхового до перероблювання практичних тем з книговодства після зразків, принятих в наших кооперативах, і він через 5 літ з великим хісном для молоді вів цю працю. Знова для фізичного розвою молоді введено руханкові вправи в Со-

колі. Також дбайливість про здоровля молоді була причиною введення постійної лікарської опіки і викладів гігієни в школі, в шк. році 1927/28. Введено також науку писання на машинах. В цьому році міністр. освіти признало абсольвентам школи права на рівні з гімназ. матуристами.

В шк. 1930/31 році введено нові приписи що до кінцевих іспитів; писемного: з української мови, ділової переписки (листи в українській, польській і німецькій мові писані на машині, і тема листів писана стенографічно), книговодство з узглядненням купецької аритметики; — устного іспиту з господ. знань: господарські відносини Польщі і сусідів, торговля, товарознавство; отже в кожному іспиті получено кілька предметів в одну цілість.

Новий шкільний рік 1931/32 приніс деякий занепад фреквенції. Зложилися на це дві причини, обі загальної натури. Перша, це мале число уродин в 1917 р., з котрого то річника рекрутується головно молодь І. кляси, друга — це господарська кріза села, з якого походить значна частина нашої шкільної молоді. Тому також не вдалося школи розбудувати, як це було намічено, а саме не прийшло до отворення проєктованої річної школи кооперативного підготування для виховання робітників для малих кооператив; не відкрито теж Економічно, кооперативного Інституту для школення будучих відвічальних робітників кооперативних осередків.

Надіємося одначе, що дасться здійснити гадку добуття власного приміщення для школи, бо дотеперішня домівка затісна і мало відповідна для цілей школи через своє положення, у великій чиншовій камяниці, в гамірнім осередку міста. Одначе цього діла без великої помочі нашого громадянства, а з окрема кооперації не переведемо.

Досі ми все тішилися моральним і матеріяльним попертям наших кооператив і їх централь від самих початків школи по нинішний день, а від кількох літ кооперація обєднана в Центросоюз постійно нас щедро підпомагає, тож надіємося, що, як мине господарська кріза, вдасться нам ввести в життя давно леліяну гадку збудування власної домівки.

Наука кооперації.

Науку про спільництво (кооперацію) ввела кураторія школи, як обовязковий предмет, в першій клясі в 2-ох і другій в 3 годинах тижнево, в науковий плян школи. В першій клясі подавано: Загальній відомости про початки спільництва. Означення розуміння слова спільництво (кооперація). Роди спілок. Розвій і фактичний стан спільництва в поодиноких краях на тлі загально економічних відносин. Міжнародня спілкова організація. Значіння спільництва для піднесення дродуктивности праці і економічного добробуту населення.

В другій клясі: „Загальні основи спілок. Ріжниця між кооперативною спілкою і капіталістичними підприємствами. Закон про заробково-господарські стоваришення з р. 1873. Закон про ревізії з р. 1903. Закон про податки. Інші правні постанови, якими нормується діяльність спілок. Роля держави і краю в спілковому русі. Асоціяційний і спілковий рух в краю, його форми і організаційний устрій. Патронати і союзи спілок, як органи організаційно - ревізійні. Початки, розвій і сучасний стан українського спілкового руху. Задачі національного спільництва. Спілкове виховання. Відомости про книговодство в спілках. Відомости про технічне урядження і ведення ріжного рода інтересів в спілках“.

В 2. році існування школи обмежено науку кооперації до 2 годин тижнево в II. клясі і зачеркнено їй дещо вущу програму. А саме подавано: „Теоретичні підстави спільництва: загальні основи спілок. Закон про заробково-господарські стоваришення. Закон про ревізії, про податки й інші правні постанови, якими нормується діяльність спілок. Розвій спільництва взагалі, а в нашому краю зокрема, його форми і сучасний стан.“

Це обмеження програми переведено відай тому, що перша кляса мала разом з кооперацією 34 годин тижневої науки, отже молодь була перетяжена.

За підручник служив твір Банселя — „Кооператизм“ та виклади вчителів.

В шкільному році 1923/24 науку кооперації знова поширено на всі кляси і так є по нинішний день. Програма навчання кооперації представляється ось як: в 1. клясі кооперативна пропедевтика дорогою читання оповідань і віршиків на тему солідарности у людей і звірят. Оповідання про перші кооперативи і їх творців. Рочдельські засади. В 2. клясі кооперативна ідеольогія, систематичний перегляд історії і статистики кооперації, світової і рідної, клясифікація кооператив.

В 3-ій клясі: Кооперативний закон, зразкові статути Р.С.У.К. Організація і адміністрація кооператив. Бугальтерійні кооперативні теми, взяті з кооперативної практики.

Кооперація на курсах: Початки і поняття спільництва. Роди спілок. Розвій спільництва в поодиноких краях і його значіння для економічного піднесення населення. Загальні основи спілок. Ріжниця між кооперативою і капіталістичним підприємством. Кооперативне законодавство. Кооперація в краю і на Великій Україні. Союзи спілок. Міжнародня організація спільництва. Кооперативне виховання. Технічне уладження і ведення ріжного роду спілок.

Науку кооперації узгляднюється також при других предметах науки. Приміром в книговодстві і переписці даються приміри з кооперативної практики; при науці торговлі звертається увагу на окремішности кооперативного торгу; при товарознавстві звертається увагу на товари в кооперативах. Крім цього молодь школи сама веде шкільну кооперативу „Чайка“ зі споживчими товарами, шкільними підручниками, шкільним приладдям і також з кредитово-щадничим відділом. Вона улаштовує дискусійні зібрання, спільну лектуру кооперативних видань, кооперативні свята, відвідування кооперативних установ. Провідною гадкою школи є, щоби молодь перенялася ідеєю кооперації. Відповідно до цеї мети добирається учительський збір школи з поміж людей, що працювали, або працюють в кооперації, а зокрема науку кооперації у найвищій клясі і на курсах ведуть співробітники Р.С.У.К.

За підручники служать: в клясі 1-ій Гаврилко: Кооператива, від якої походить споживча кооперація, А. Гаврилко: Підстави кооперації.

В клясі 2-ій: А. Гаврилко: Кооперативи рільників, Кооперативний Буквар, . та проф. др. В. Тотоміянц: Вступні відомости про кооперацію. В клясі 3-ій: кооперативний закон і взірцеві статути Р.С.У.К. і Кооперативний Буквар (як підручник історії укр. кооперації) та виклади професора.

На курсах: Тотоміянц, Буквар, Організація госп.-спож. кооперативи, Організ. райфайзенки, виклади історії укр. кооперації, зредаговані др. К. Коберським, кооперативний закон і статути.

За весь час існування школи кооперації в школі або на курсах вчили: пп. Яцків Микола, Скрентович Осип, Березовський Амброз, Гаврилко Антін, Ольховий Василь (вправи з книговодства), Д. Коренець (історія укр. кооперації), Кубаєвич Василь (організація і книговодство) і др. Коберський Карло (теорія й історія коо-ції).

Учитель орг. і книговодства опікується теж шкільню кооперативою „Чайка". В 1-ій і 2-ій клясі є по 2 години кооперації, в 3-ій 4 години, а на курсах 3 години тижнево.

Вищий Кооперативний Курс. В шкільному році 1929/30 з ініціятиви і за грошевою допомогою РСУК зроблено пробу поширення річного курсу на дворічну науку, вводячи спеціяльний кооперативний курс для абсольвентів торговельного курсу, для абітурієнтів і кооперативних практиків. Програма цього курсу була ось яка; Політична економія. Організація торговлі і промислу. Кредит і банки. Теорія і історія кооперації світової і української. Організація і практика кооперації: споживчої, кредитової, сільського-господарської і молочарської. Енциклопедія сільського господарства. Книговодство госп.-спож. і кредитових кооп-в. Молочарська техніка і книговодство. Кооперативна ревізія. Кооперативний закон і рахівництво. Наука про податки. Товарові транспорти. Семінарійні вправи. Вправи в лябораторії і молочарні. Молочарська практика.

На курсі викладали: Д. Коренець, Ю. Павликовський, К. Коберський, М. Корчинський, В. Ольховий і І. Ольховий, В. Гавришо, В. Старосольський, О. Луцький. Е. Храпливий, А. Мудрик, М. Капуста.

Цей курс мав за завдання вишколити кандидатів на відвічальні місця в кооперації, тому по двох триместрах викладів, ведених нашими найвизначнішими кооперативними теоретиками й практиками, кандидати відбули тримісячну практику в кредитовій, споживчій або молочарській кооперації. На курсі було 30 учасників, з того закінчило курс по відділу споживч. 13, по молочар. 12 і кредитовому 6.

В минувшому шкільному році того курсу не ведено, бо зголосилося замало кандидатів. Причини цього треба шукати в господарській скруті, котра не дозволила взяти участь в курсі не одному охочому.

На будуче управа школи намітила собі за ціль зорганізувати дворічну, вище чим середню школу: Економічно-кооперативний Інститут для абсольвентів середніх шкіл. Перший рік науки обіймавби загальні господарські дисципліни, другий — виключно кооперативні. З часом можнаби було також завести третій рік науки кооперативної спеціялізації для головних видів кооператив.

Д. Коренець.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

IV.

Книжка під назвою „Про хліборобство. Як де земля поділена і як треба її держати“, написана, як і дві попередні популярні роботи Подолінського, в діальогічній формі. Після його власної характеристики є це „популярний опис характеру хліборобства і сільської общинної організації в ріжннх країнах світа і на Україні, з послідуючим викладом соціялістичного ідеалу“.[1]) Ми можемо узнати її за першу працю українською мовою з области аграрної політики.

Описова частина розпочинається переднім словом (на 10-ти сторінках), в котрім сказано, що це вже третя книжечка „про те, від чого одні люде бувають богатими. а другі бідними“. Радиться читачеві „пошукати і перших двох“, але „на всякий случай“ розповідається коротенько їх зміст.

За переднім словом йде мова „про те, як люде землею обладають“ (розділ І). Тут на 30 сторінках подано схематичну еволюцію розвитку володіння землею від найдавніших часів. Насамперед розповідається про той первісний етап, коли вся земля ще була нічия і напр. степ південної України, не мавши ще власників, просто був „степовим“; потім, як земля стала підпадати окупації взагалі скрізь і у нас на Україні зокрема, напр. в спосіб „першої займанщини“, „скільки хто конем обіде“; далі, як та окупація — займанщина знаходила собі ствердження в рецепції римського права; врешті, як ширилося право власности на рахунок зменшення громадського землеволодіння, а з тим, як земля опинялась в руках непрацюючих, що здавали її в аренду, з осібна жидам, які вже передавали від себе селянам... „Чудним здається -- читаємо там — як то земля може бути власністю одного чоловіка..., хіба люде зробили землю?„. Тим часом власність „є початок усякої неправди“..., неправдою є купівля землі, неправдою є передача її в спадщину, від чого йде нерівномірний розділ природніх дібр. Витискуване приватною власністю землеволодіння громад одначе подекуди ще заховується — і в кінці розділу перечислені ті країни, де воно ще залишилося.

Розділ II., „про осібне обладання землею“ (стор. 30-46), подає грубий поділ „ґрунтів та хозяйств“ на дрібні — до 15 дес. землі, середні — від 15—200, та великі — поверх 200 дес. і коротко описує, як порозділювано ґрунти між людьми в Англії, Франції, Швайцарії, Німеччині, Америці, Московщині та на Україні: Правобережній, Лівобережній, Степовій, Кубанській, Галицькій, Буковийській та Угорській.[2])

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за XI. 1931.

[1]) Див. вже цитовану брошуру „Соціалисты украинцы в Австріи“, стор. 6.

[2]) Що до останніх трох земель, то співавтором П-го був Драгоманів. „Коли С. Под-кий попросив мене проредагувати його брошуру про хліборобство, то я—пише Драгоманів (Австро-руські спомини, Львів, 1890, ст. 210), — здобувши статистичні деталі про Галичину від Вол. Навроцького і розшукавши дещо по німецьким джерелам про Буковину та Угорську Русь, помістив у ті брошури огляд аграрного стану ріжних кутків нашої батьківщини“.

Після цього говориться, „що єсть доброго, а що недоброго“ у веденні великого, середнього та дрібного господарства. В розд. III., (на стор. 47—66), говориться „про велике хозяйство“. Походження його основи —великого землеволодіння—згідно з правдою, П-кий пояснює історичним насильством. „Усі ті люде, котрі обладають великими грунтами, мають їх — читаємо на стор. 48 — хоч через війну, через царську неправду, хоч нажили їх мошенством, обманюючи простих людей.“ Вказує при тім, що земельної аристократії і капіталістичної буржуазії української народности нема на всіх землях України. Далі, зупиняючись на факті, що в панів хліб ліпше родить, ніж у мужиків, те підвищення врожайности в поміщицьких маєтках зясовує П-кий вигодами великого господарства в порівнанні з середнім (йому присвячені ст. 67—74) і дрібним господарством (стор. 75—87); а саме — тим, що більше господарство має „багацько поля, багацько худоби, багацько машин та струменту і..., що воно... ставить до роботи багацько людей“. Думка про більшу вигідність великого підприємства в порівнанні з меншими відповідає тогочасному стану економичної науки, коли політична економія, ще виступала майже виключно, як наука про індустрію, а висновки зроблені зі спостереження взаємовідносин ріжних типів підприємств у промисловости, за відсутністю розвиненої науки про економію сільського господарства, просто переносилися й на зовсім відмінне від індустріального сільське господарство, що тягло за собою дуже помилкові висновки з обсягу теорії і політики сільського господарства. Ілюстрацією того можуть бути відповідаючі тій добі аграрні погляди Маркса — Енгельса. З розвитком народньо-господарських і приватно — госп. дослідів сільсько-госп. економії вся проблєма співвідношення ріжних типів підприємства у сільському господарстві набрала зовсім іншого, можна сказати, діяметрально-протилежного вигляду, ніж як вона здебільшого представлялася ще до третьої чверти XIX в. Нині вже не можна булоб писати так, як писалося про великі, середні і дрібні сільські господарства тоді і як, відзеркалюючи тогочасний стан екомомічного знання, писав П-кий, щоб довести кінець-кінцем необхідність заведення „у кожнім селі одного великого громадського хазяйства на користь усім людям цілої громади“ (стор. 63); в наш час це доказується іншими аргументами. В кінці розділу про дрібне господарство автор з помітним замилуванням застановляється на рештках громадського землеволодіння і спільного господарювання в деяких країнах Европи і врешті каже: „Чим більш уся земля поділена у осібну власність між людьми..., тим гірше у тій стороні жити людям. Чим же більше зосталося землі не розділеної, громадської, тим людям жити легше“ (стор. 86).

В розд. VII, „про казенні землі“, насамперед застережено, щоб не змішувати „нерозділеної землі громадської з казенною землею“; „казенна земля річ інша і від неї іноді більше лиха людям, ніж добра“. Переповівши про казенні (скарбові) землі деяких країн, управлювані самою державою, автор при тій нагоді означує свою позицію до влади так: „Усюди, де тільки є начальство, воно однаково кривдить людей... і дурний той чоловік, котрий якого добра од начальства жде“ (ст. 94). А кажучи про скарбові землі Степової України, автор неприхильно ставиться до осаджування там кольоністів і зосібна до заведення жидівських кольоній в наших степах, які на час виходу книжки вже 70 літ існували головно на Херсонщині та Катеринославщині...

Орендування приватних і скарбових земель — розд. VIII, — навіть колиб воно провадилося цілою громадою і оплачувалося не натурою, а грішми, — що є (додамо від себе) найдешевшою формою розплати, — на думку автора, вже не представляє собою доброго виходу; особливо остерігає він проти відробітної форми розплати за оренду земель, як прямого продовження панщини. Єдиний спосіб вибитись з недолі — на його думку — це „одібрати на вічність усю землю у панів та в казни і зробити її нероздільною, громадською". (ст. 108). Довівши в попередніх розділах читача до негації існуючого тоді аграрного ладу і до необхідности вивласнення поміщицьких та скарбових земель на річ громад, автор переходить в розд. IX до зарисування свого позитивного ідеалу. Він говорить тут „про сільську громаду", як субєкта, що має перебрати на себе земельні добра. Зазначивши, що люде від кількох тисяч літ живуть по селах громадами „і що з початку їм жилося добре, бо земель було багацько і нероздільних та і начальства не було", а „усі люде були рівні між собою, — автор показує, в якому стані заховалися мужицькі громади ріжних народів аж до його часу, що й де залишилося від колишньої волі громади". Особливою увагою тішиться у нього Швайцарія та південнословянські задруги. Продовженням тих натуральних останків громадського життя мало стати пляноване автором громадське хазяйтво, про яке говориться в розд. X, стор, 134-142.

Які не є землі, всі малиб стати громадськими. Люде не мусять жити по касарнях, можуть жити осібно, як самі хочуть (це підкреслення, як і слідуючі в цій роботі — наші О. М.), „тільки ж робити треба усім вкупі". За для оранки, одмірявши загальну площу, зібралиб всіх волів з цілої громади та й разом зоралиб її, позаводивши громадський мертвий реманент, переходячи на многопілля з ужиттям сіяних трав, тримаючи громадський скот в одних великих загонах. Для жнив за того громадського хазяйнування „зберуться усі женці з цілого села і вижнуть... не даючи висипатися", уживаючи деяких машин до того. Для гармануванняˣ) заводилиб громадські парові молотілки. Меліорації теж громадою легко стане робити. „При громадськім хазяйстві не булоб хазяїнів і наймитів, бо усі булиб хазяїнами, не булоб бідних і багатих людей, бо усі булиб рівними. Громадська земля рівно належалаб до кожного чоловіка. Кождий, хто родився у громаді, або кого прийняли до неї робивби на громадському степові урівні з другими і урівні з другими користувавсяб усім громадським добром[3]). Люде робилиб вкупі, ніхтоб не був приневолений працювати поверх його сил, бо більшу частину роботи за чоловіка робилиб машини. „Для цього треба, щоб мужицька громада стала зовсім вільною, щоб не зосталося над нею ніякого начальства, щоб усі люде по всій Україні зібрались у такі громади, щоб були скасовані усі купці та пани і інші дармоїди" (141). Для того ж, щоб вернути, втрачену колись, силу і волю мужицької громади, „треба щоб люде були у добрій згоді, щоб кожна гро-

*) Гармановати — виминати збіжа кіньми (примітивний спосіб молочення).

[3]) Читач певне завважив тут деякі спільні риси прим. з хлібор. артілями М. Левитського; та є й засаднича розбіжність: Левитський (як кооператор) гуртував добровільців без огляду на решту громади; у П-го розходиться про територіяльні громади, значить не обійшлосяб без примусу над небажаючими жити у спільноті. — Ред. „Кооп. Респ."

мада встала, як оден чоловік, щоб усі громади на великім просторі були між себе в змові" (143). Тільки тоді виявиться сила громади і вона запровадить ліпше господарство, громадське, обходячись без начальства і без постійного суду коли яка негода трапиться — громада сама себе розсудить. „Чого не можна порішити одній громаді, до тогоб зібралосяб кілька громад докупи, або вибірали таких людей, котрим доручалиб те діло. Але николиб не давали тим виборним багацько волі, ...щоб з їх нове начальство не позаводилося" (146). Щоб зробити щось, що виходилоб над силу і потребу тільки однієї громади, як от школи чи шпиталь чи що інше, „сходилисьби за для того громад пять або десять і робилиб усе те по своїй умові" (144). „Треба, щоб не було нікого вищого від громади, щоб ніхто нікому нічого не мав приказувати"..., щоб люде були рівні, „щоб любили оден одного". А останнє можливе тільки при громадськім житті, як не стане на світі а ні грошей, а ні богачів, а ні бідних людей (148).

Чому в житті громадян настане мир, розповідається в розд. XII: „про громадське життя", стор. 149-162. А то тому, „бо не буде вже за що їм сваритись", не буде поділу людей на богатих та бідних — причини злодійств і заздрощів. „Уся земля, яка тільки є, буде громадська, худоба, машини, ріжний струмент" — теж. „Всі заводи та фабрики будуть належати до громадських людей, котрі на їх працюють. Кожна громада буде багата... Кожен громадянин стане багатим..., бо добра є доволі для усіх... Одначе усі громадяне будуть рівно богатими і через те не буде між ними ніякої заздрости.., злодійств..., крадіжок.., бо не буде „куди крадене добро збувати". „Ніхто не буде ні одгороджуватися, ні замикатися од своїх сусідів, ні навіть від чужих людей". „Не буде осібної власности, не буде ні злодійств ні розбійництва і настане намісць їх любов та дружба між усіма людьми" (152). Одначе ворожнеча між людьми буває через те, що оден чоловік має силу, начальство, а другий мусить його слухати. При громадськім житті того не буде. Кожен чоловік буде другому рівня. Ніколи не буде того, щоб оден міг приказати що другому. Усе буде робитись по умові між усіма громадянами. Коли виберуть якого чоловіка на короткий час для порядку у якій небудь праці, то ніколи не дадуть йому більш сили, ніж треба" (153). Не стане приводу боятися другої людини, підлещуватися чи давати хабарі. Бо щоб лишалося з тими хабарами робить? — „Купувати йому (громадянину, О. М.) нічого не треба, бо він усе матиме од своєї громади: і хліб, і одежу, і усяку іншу річ. Не може він за хабарі ні грунт купить, ні якої худоби, бо усе то буде громадське і ніколи не продаватиметься. Ніхто не схоче тоді ні мошенничати, ні кривдити кого, бо однаково він матиме від того тільки сором, а ніякої користи..., не буде за чим і брехати. „При громадськім житті буде правда між людьми, а де правда, там і любов і братерство" (ст. 154). А щоб простий чоловік допевно знав, що лихо, а що добро — усі діти, як хлопці, так і дівчата будуть вчитися по школах, де навчителями будуть вибрані найкращі люде, які не обминатимуть того фаху, як зараз, через стремління одержувати десь інде більше грошей, „бо тоді навіть грошей не буде на світі. Через заведеня громадської праці у всіх звільниться багацько вільного часу за для навчання, усі стануть письменними, а освіта перевиховає громадян так, що усі будуть між собою „товаришами та побратимами", чоловіки не зобіжатимуть своїх жінок, стануть любіщими з дітьми. Праця стане легчою, бо „усі люде робитимуть і чорну роботу" (157), життя стане веселійшим, „для усього стане доволі часу — і для роботи, і для науки, і для забави" (158). „Не буде тоді того, щоб один чоловік гордував другим".. „Хто не схоче робити, того не будуть у громаді держати. Іншої кари йому не треба, бо не можна буде тоді прожити чоловікові инакше, як в ґромаді. (Тут просто вчувається вплив Прудона! О. М.). За громадського життя люде стануть здорові, шануватиметься материнство, відповідно доглядатимуться і виховуватимуться діти, санітарний стан хат стане здоровий. „Усі ліси стануть громадськими. Громади матимуть тоді свої цегельні свої заводи... і кождий хазяїн збудує собі гарну хату. Їжі буде вдосталь, а з здоровлям будуть люде і щасливі і добрі".

Останній розділ, XIII, „про громадський порядок" (стор. 163—176), — підсумково програмовий.

Тут підходимо до особливо цікавого місця цілої книжки і при тім, на наш погляд, вповні орігінального в порівнанні з іншими по-

дібного рода соціяльними мріями: до натуральної системи розподілу.

„Добре... „заговорили слухачі, але...“ як то люде без грошей управлятимуться? ...Напр., я хлібороб і окрім пшениці та жита нічого не маю. Хіба мені хто дурно дасть одежу та чоботи, або що інше?“ — „Еге — відказав Михайло: усе те вам даватимуть дурно..., дозволять брати самим, скільки схочете“. — „Та я набрав би напр. чобіт такого, що і понести сам не міг-би“ — заперечив один з бесідників. „От же й не набрали б“ — відповів Михайло, бо „ви більш трьох пар добрих чобіт за рік не зносите, а як би взяли тридцять пар“... ніхто за їх вам нічого не дав би..., бо „мав би свої дурнісінько так само, як і ви“ (169). „От бачите..., земля уся буде мужицька — у громад хліборобів. Знов заводи будуть у громад робітницьких... Як буде громада обладати усією землею, то вона раз у раз матиме більше хліба, ніж для неї потрібно. Часть того хліба в неї раз у раз буде зоставатися. Тепер нехай яка громада шевців шиє раз у раз чоботи. Вони їх швидко нароблять такого, що їм самим і за цілий вік не зносити“. Теж робітники на суконній фабриці і інш. і шевці, кравці, шапошники, суконщики, слюсарі, столярі і інш. — бо у кождому майстерстві весь капітал „буде находитись у руках самих робітників“ (150). „При громадському порядку кожен чоловік буде вчитись якомусь майстерству чи одному чи двом...“ стане ковалем, столяром чи хліборобом. „Кожен чоловік буде належати до якої громади чи до сільської чи до заводської. Кожда громада стоятиме сама по собі і матиме свою волю, але повсігда буде знати про життя й інших громад...

... Буде допевно звісно, скількн громад в усій Україні працюють над хлібом, скільки.. є громадських сахарень.., суконних фабрик.., громад шевців, або кравців, або столярів... Знов у кождій громаді буде допевно звісно, скілько вона чого у рік виробить може.... кожен громадський завод печататиме рахунок усього, що він виробив...“ Таким способом буде допевне звісно, скілько чого виробляється на цілій Україні... і скілько чого потрібно..., усяка річ буде добре порахована і упорядкованої що повсігда буде ставати усього для усіх українців“ (171—172). За такої організації випродуковані річи підуть в розпреділення так, „що кожному чоловікові можна буде брати усього скільки він схоче, але від того нікому ніякого лиха не буде“.

Почнемо з хліборобства. Якась сільська громада з одержаного урожаю дає кожному хазяїну брати „собі стільки з тієї пшениці, скільки йому потрібно для своєї сімї. Він більше того не візьме, бо однаково йому нема куди дівати ту пшеницю, котру він не зїсть. Бо ніхто нічого не купуватиме за гроші. Як би він по заздрости і набрав коли більше, ніж йому треба то мав би тільки клопоту, бо та пшениця у його б дурно лежала цілісінькі роки... Через те люде дуже швидко привчаться не набірати більше хліба, ніж їм справді потрібно. З останньою, пшеницею зроблять так: одну часть положать у запасний магазин на случай неврожаю, а другу, ссиплють просто в комору і замикати не будуть. Нехай хто хоче приходить і забірає. Ніхто не візьме, окрім того, кому її справді потрібно а той бере, скільки хоче, од того громаді нема ніякого убитка. Будуть приїздить за тією пшеницею від сусідніх заводських громад, від громад ріжних майстрів, шевців, столярів,. ковалів і т. п. Будуть її брати в кожну громаду по скільки їм буде потрібно, бо нікому не варт більше брати, ніж йому справді потрібно для харчів. От значить будуть напр. шевці приходить до хліборобів за пшеницею, бо в їх своєї пшениці не має. Знов у хліборобів не має чобіт... і вони підуть до шевців у їхню громаду за чобітьми. Шевці робитимуть так само, як і хлібороби. Усі чоботи, котрі вони пошиють розділять на части. У перед всього візьмуть вони собі стільки пар, скільки кожному потрібно, другу часть оставлять про запас, а третю даватимуть усякому, хто тільки захоче брати. От, значить, прийдуть хлібороби до шевців у їхню громаоу і візьме собі кожний стільки чобіт, скільки захоче, себто стільки, скільки йому треба, бо більше йому нема на що брати... Так само буде і з усякою іншою річчю робити чи з мясом, чи з молоком, чи з яким інструментом. Усе кождий чоловік мігтиме брати дурно в тій громаді, де воно робиться. Усього буде доволі для всіх“, бо супроти обрахунку потреб продукуватиметься що року скільки чого потрібно для всіх людей по всій Україні. „Буде добре звісно, скільки кожна громада на своїм заводі може виробити, і усяка громада буде при тодішніх порядках соромиться робити менш, як друга. Бо... тоді ніхто над нами не буде приказувати..., тоді ніколи не будемо робити більш, як вісім годин у сутки... Є ще доволі і землі на світі і усякого добра для всіх людей, щоб можна було прожити при багацько легшій праці. Тепер люде роблять багато, ...через силу, бо мусять вони всіх дармоїдів содержати... Скільки праці людської тратиться на війну. А як усюди заведеться громадське життя, то усюди буде жити однаково добре, бо тоді будуть робити рахунок, скільки чого потрібно для людей по цілому світу і одна земля другій пособляти буде, і усі люде

на землі будуть жити між собою у ладі, і не буде тоді ненависти серед людей, не буде ніколи війни між народами. Одначе це ще мабуть дуже не скоро наступить, щоб кращі порядки позаводити..., щоб швидче настало громмдське життя на нашій землі—Україні". А в тім, „щоб уся земля і усі фабрики" стали громадськими..." не надійтеся люде добрі ні на кого, окрім на себе самих" (ст. 176) — так закінчується книжка.

(Продовження статті в слід. річнику „Кооп. Респ.-ки"). *О. Мицюк.*

ПРОБЛЕМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

По закінченні дискусії в справі районізації господ.-споживчих кооператив.

Започаткована моєю статтею в новорічному ГКЧ дискусія над справою зосереждення сільських господарсько-споживчих кооператив привела до оживленої виміни думок, спершу на сторінках ГКЧ, а відтак К.Р., яка тяглася аж до вересня ц. р., коли поміщено в К.Р. останній голос у цій справі. В міжчасі змоглося напруження господарської кризи, на верх виступили безпосередні небезпеки для кооператив; діячам кооперації на місцях прийшлося уже не писати дискусійні статті, а просто гасити горюче. За щоденними турботами з приводу векслів, та їх протестів, за конференціями в справі санації то малих то великих кооперативних установ, серед того неспокою, що счинився в рядах кооперації і не стихає й досі, на друге місце відійшла засаднича справа: якими дорогами направити дальше будівництво в найчисленнішій ланці нашої кооперативної роботи. Мовляв, це справа не така спішна, перше треба ратувати те, що вже розпадається.

Правда, дискусія мала очевидно свій вплив на громадську думку, бо маємо за собою вже й авторитетне рішення одного з рішаючих у згаданій кооп. ділянці чинників. Маємо на думці резолюцію (ч. IV) цьогорічних Заг. Зборів Центросоюзу, ухвалену 11. липня, яка звучить:

„... перевести фузію організаційно і матеріяльно слабих Союзів і створити районові, організаційно і торговельно самовистарчальні Союзи. Так само належить поступати і з кооперативами 1. ступня. Всеж таки належить такі фузії переводити по докладнім обслідуванні району і в порозумінні з РСУК і Центросоюзом". (Кооп. Респ. ч. 9).

Та, як сказано, за клопотами з санацією загрожених кооператив, увага кооперативного загалу, як нам здається, відбігла трохи від порушеної справи та від самої резолюції Ц. С.

А міжтим при переводженні санацій захитаних установ якраз пора думати про засадничу переорганізацією того, що досі виявило себе слабосильним. Бо коли прим. кооператива клигає головно через за малий район діяльности при відносно завеликих видатках на адміністрацію, то може справа покращалаб при злученні цієї малої кооперативи з якоюсь сусідньою? Так само стоїть справа, коли в районі кооперативи нема прямо людей, які вмілиб і хотілиб належно вести діло.

В дискусії висловлено чимало аргументів „за", а дещо і „проти" видвигненого проєкту. Як ініціятор розмови я й досі підчеркую, що

в наших сільських умовах уважавби раціональним лучення не більше 2—3 сусідних кооператив і про таке тільки фузіонування говорю.*)

З аргументів, що висловлено „проти“ лучення, найповажнішим вважаю заміт, що при районізації рветься безпосередня лучність між членом та кооперативою; що в наслідок того можуть творитися бюрократичні установи, відірвані від грунту, або монополізовані мешканцями того села, де є осередок кооперативи. Признаю, що такі можливости існують. Та ця небезпека не є знова аж такою великою, як її малюють. Передовсім — сама річ у нас не є така вже зовсім нова. Хіба не існують у нас парохії на кілька сіл? Хіба не існують на Волині „гміни“, старі російські волости? Це раз. А друге: чиж будемо без кінця консервувати стару загумінковість в сільському побуті? Чи не пора нарешті пробивати спільними зусиллями вікно з села на світ? Це, що у нас існує нині, це щось наче ідеал комуністичного анархізму: кожна громада (la commune) — собі пан. Тимчасом уже Драгоманів, якого у нас дехто (помилково) вважає визнавцем такого власне анархізму, говорить виразно не лише про спілки осіб (себто територіяльні громади), але й спілки спілок, себто ширші територіяльні обєднання (федерації), аж до краєвих та державних включно. А в нас ще й дехто досі завзято обороняє недоторканість тої найнищої організаційної клітини, якою є район громади, чим (несподівано) консервує розпорошеність нації та гальмує природній розвиток до творення вищих територіяльних згуртувань.

Будьмо свідомі того, що чим скорше розібємо партикуляризм наших сіл, тим скорше навчимо селянський мозок думати ширшими, загально-національними категоріями. Навпаки-ж, спинюючи цей природній розвиток, ми потураємо середньовічним традиціям, що „наш“ це лише той, хто з „нашого“ села, а все інше, то „зайди“ (не „свої земляки“, українці, а таки просто зайди!). Роблячи це, ми гальмуємо розвиток нашої етнографічної маси до новочасної нації.

Небезпеки надмірної централізації апарату не треба очевидно легковажити, з нею однак можна боротися. Головним засобом є творення при кожній філії кооперативи т. зв. „крамничних комісій“, яким статутарно прислугують певні права, що до контролі праці філії, евент. можнаб навіть дати їм право завішувати в службі крамарів.

Це річ дискусії. Також статутарно можнаб забезпечити членам, згуртованим біля одної філії, право на відповідну частину запасного фонду (прим., що вона мусілаб бути льокована в місцевости філії) та право на інші дотації з надвишок (прим. на потреби місцевої читальні то-що). При добрій волі можнаб все уладити так, що всі булиб задоволені. Немала теж справа, це спосіб відбування загальних зборів; я думаю, що при так невеликому районі, як пропонується, можнаб залишити особисту участь кожного члена в заг. зборах, але нічого не стоялоб на перешкоді завести й репрезентаційну систему, з тим одначе, що репрезентація мусілаб бути дуже численна (прим. 20 делєгатів на 100 членів, себто один делєгат репрезентував би 5 голосів без справа передавання голосів).

---

*) Не лиш за великі райони можуть пошкодити ділу, але й за великі видатки не персонал. Наші районові молочарні, здається, зробили ї одну і другу помилку.

Не погоджуюся, на жаль, з проєктом, що його видвигнув мр. Р. Верес: оренди кооператив повітовими союзами; вважаю, що в наших побутових і комунікаційних умовах це булоб рівнозначне з повним убиттям кооперативної самодіяльности села. Сподівані господарсько-торговельні користи ніколи не змоглиб при цій системі вирівняти кольосальної морально-суспільної страти; очевидно, це показалосяб аж по довших роках, коли вгаслаб память про колишню кооперативу. Цей (дуже радикальний) спосіб може мати своє оправдання тільки у виїмкових випадках, як спосіб негайної санації кооперативи, для якої не найдено іншого ратунку. Як нормальний стан ця схема для наших умовин не підходяча.

Таке булоб наше „кінцеве слово“ у переведеній дискусії, оскілька може бути мова про якийсь „конець“ в такій живій справі, якою є будівництво кооперації.

К. Коберський.

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Як зорґанізована сусп. аґрономія в ріжних країнах світу.

При дальшому розгляді систем гром. агрономії*) ми помічаємо в деяких системах (напр. в Італії) тенденції до універсально-агрономічно роботи і просто ворожнечу до спеціялізації агрономів. Це є безумовно помилкою і дефектом італійської системи. Навпаки, — в інших країнах, як от Данія, Ірляндія, — занадто сильна тенденція до спеціялізації, так що цілком відкидаються агрономи - універсалісти — фахівці по організації господарства (Betriebslehre). Це знову крайність, яка може й не відчувається в умовах данського с.-г. життя, але яка зараз же негативно відібється при переносі цієї засади в умови іншої, менш культурної країни. Інші країни більш чи менш щасливо вміють сполучити роботу агрономів - універсалістів з роботою вущих фахівців (фітотехніків, зоотехніків, садівників, виноградарів, то що). Такі системи ми будемо звати „комбінованими“. Особливо в Швайцарії ціняться добрі агрономи-організатори. Їх потрібно там для обсадження посад директорів с.-г. шкіл. Але на особливу увагу заслуговує під цим оглядом українська система „районової агрономії“, випрацьована українськими агрономами ще до війни, але запроваджена на Наддніпр. Україні (і то в скаліченому вигляді) лише після війни та революції. Згідно з цією системою найнищою одиницею для обслуговування в агрономічному відношенні є „район“, ц. т. терен з одноманітними природньо - історичними, економічними та культурно—побутовими умовами. Як що цей терен занадто великий — він може бути поділений на де-кілька дрібніших частин вже суто механічно. Обслуговується такий елементарний район — цілою агрономічною організацією, що складається з: 1) агронома економіста-організатора; 2) в поміч йому — трьох-чотирьох фахівців (фітотехнік, зоотехнік, інтенсивник (сад, город), то що і 3) відповідного нищого агрономічного персоналу (техніки, майстрі, кваліфіковані робітники). По

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за червень 1931 р.

суті такий „районовий агрономічний апарат — це та сама італійська мандрівна катедра, до якої лише введені, як то пропонує і проф. Штайн[1]), агрономи - фахівці. Цей апарат сильно нагадує також і швайцарську нищу с.-г. школу, де також є директор агроном - організатор і низка агрномів - фахівців (15—16 осіб).

Одначе українська система „районової агрономії відріжняється від всіх інших систем в цілому світі своєю „районовістю агрономічної праці". Тому, що на терені „району" панує одноманітність умов господарювання, витворюється тут порівнюючи невелике число типів с.-г. підприємств. Таким чином матеріял для діагностичного дослідження агронома зменшується до найменшого можливого. Агроном має можливість глибоко і точно простудіювати свій район, вибрати порівнюючи невелике число заходів, закладів і метод праці і на них спеціялізуватися. Робота районового агронома є ніби „стандаризована", раціональніша, а значить і продуктивніша та ефектовніша, ніж робота в будь-якій іншій системі гром. агрономії. Але перше, ніж можна буде країну розбити на с.-г. райони, треба її досконало простудіювати в с.-г. відношенню, а на це потрібні роки праці першоклясних фахівців і великі кошти. Тому „районова агрономія" завше є другим етапом праці, що йде вслід за першим — „с.-г. дослідження та районування країни". Але ті вигоди, які обіцяє „система районової агрономії" (свого роду тейлорізм чи фордизм в громадський агрономії), примушують звернути серйозну увагу на с.-г. дослідження та с.-г. районування країни, щоби, поруч з агрономічною роботою після менш раціональної системи гром. агрономії, як найшвидше перейти цей необхідний етап і після закінчення його перейти на „районову агрономію".

Що до вибору агрономічних заходів, закладів і метод праці, то ці елєменти системи громадської агрономії добираються відповідно до природньо - історичних, економичних і культурно-побутових умов терену праці громадського агронома. Що до агрономічних заходів, то ми вже детально описували (в попередніх статтях в „Кооп. Респ. за біж. і мин. роки), які саме заходи моглиб бути запропоновані (винаходи С. Г. науки) і які з них громадська агрономія вже проводила в життя. Також розділ про успіхи громадської агрономії багато каже про вибір заходів. І так: Данська агрономія спинилася на маслярстві, поліпшенні худоби в контролі молочности, беконярстві, яєчному птахівництві, конюшино - сіянні на полях, на посіві корінєплодів і бульбоплодів на полях, помічних погноях, поліпшенні лук, меліорації, городництві. Швайцарська агрономія спинилася на сироварстві, поліпшенні худоби в собі, відгодівлі худоби, свинарстві, птахівництві, поліпшенні лук і пасовиськ, гірській господарці, садівництві, виноградництві і городництві. Італійська агрономія — маслярство і сироварство, травосіяння на полях, помічні погної, садівництво, виноградництво, городництво, с.-г. кооперація.

Як бачимо, програми майже скрізь однакові, лише методи, мабуть, сильно ріжняться. Але й в методах европейських систем нема особливо великих ріжниць. Загальна тенденція — уживати як можна більше показових і демонстраційних закладів та метод. Показові участки і поля, с.-г. змагання з нагородами, с.-г. виставки, виводки і виставки с.-г. тварин з видачою нагород, пропаганда друкованим словом, виклади, конференції і дискусії — ось основні методи праці західно-европей-

[1]) Prof. Dr. Ing. Vladimír Stein. „Italské Zemedelské Stolice". Praha, 1925. str. 22.

ської агрономії. За останні роки введено багато нових метод: кінофільми, радіовикдади, агроконтрольні кооперативи, діточі клюби і клюби с.-г. молоді, клюби господинь, то що. Остання робота — серед молоді, дітей і господинь — набрала величезного розмаху в Північній Америці, а тепер і в Польщі. В культурних країнах у великій прислузі стає агрономом грамотність, заможність і високий загальний рівень культурности. Те, що в Данії, Швеції Норвегії, Бельгії, Швайцарії дається зробити, умістивши одну статтю в загально - читаній газеті, — на те саме в Московщині, потрібні десятки і сотки агрономів, які мусять пересуватись від села до села і викладати господарям (здебільшого неграмотним) по можливости ясно і зрозуміло може де-кілька місяців, а може й роки. А тепер, з поширенням радіотелефонії і радіорозголосу, робота агрономів в культурних країнах ще більше улегчується. Звідціля — мусить бути й цілком інше виховання громадського агронома для країн культурних і країн малокультурних.

Система громадської агрономії крім того мусить бути побудована так, щоби була забезпечена висока кваліфікація і сталість агрономічного персоналу. Бо мало кваліфікований агрономічний персонал може наробити більше шкоди, ніж принести користи. А при постійній „міграції“ (переїздах з одної посади на другу) агрономічний персонал, навіть і високої кваліфікації, нічого не зможе зробити, бо весь час у нього піде на студіювання країни (в кол. Росії казали про земських агрономів: „агроном приїзжає, обїзжає і відїзджає!“). Щоб досягнути високої кваліфікації і сталости агрономічного персоналу необхідно створити таких три передумови: 1) сприятливі морально-психольогичні умови (автономність агрономічної праці, повага до агронома, справедливе оцінення його праці); 2) сприятливі матеріяльні умови (добре основне утримання, доплата за вислугу літ, помешкання, засоби до пересовування, оперативні засоби); 3) строгий і справедливий добір агрономів з числа кандидатів, добре освічених і вправлених, після змагань (конкурсу) і проведення публичної дискусії (італійські умови). Ці передпосилки найбільше дотримані в Швайцарії, в Італії, Сполучених державах Америки (в останні роки). І там якість агрономічного персоналу та успішність його праці найвища.

Нарешті, система громадської агрономії мусить бути побудована так, щоби низова агрономічна праця була як найбільше наближена до обєкту агрономічної праці — практичного господаря. Агроном з дорадника - консулєнта повинен помало перетворюватись в технічно-організаційного контрольора практичного господарства. До цієї мети веде кілька шляхів: 1) збільшення числа агрономічного персоналу і розселення його по селах; 2) забезпечення агрономічного персоналу засобами швидкої комунікації; 3) заведення агроконтрольних кооператив з запрошенням до них техніків з нищою с.-г. освітою і дорученням агрономові з високою с.-г. освітою 3—4 таких товариств, тощо. Все це в свою чергу знаходиться в повній залежности від тих коштів, які відпускає на громадську агрономію уряд, самоврядування, кооперація, агроосвітні організації, саме с.-г. населення.

В деяких країнах, як от Данія, Японія, Канада, Швайцарія, громадська агрономія так розвинулась, що один агроном припадає на 80—100 господарств; значить, легко може оглянути кожне господарство, принаймні раз на місяць. В інших країнах агрономів менше,

доводиться їм обслуговувати більші райони, а значить працювати більш поверхово і недосконало.

Що до засобів швидкої комунікації, то в Сполуч. державах Америки, агрономи широко користуються телєфоном, який проведено майже на кожну фарму, але крім того кожному амер. агрономові дається для розїздів автомобіль. В Данії агроном також широко користується телєфоном, який тут теж сильно розвинений, а район агронома малий (на консулєнта з високою освітою 800 господарств, на 1 контроль-асистента 300). В Швайцарії й Баварії агрономам дається для розїздів мотоцикль. В Італії професорові катедри дається автомобіль, а його помічникам асистентам — по мотоциклеві. В кол. Росії агрономові давались гроші на пару коней, або він користувався „земською кінною почтою" на рівні з іншими урядовцями держави і самоврядування. Одним словом — в цілому світі самозрозумілим вважається, що агроном є фахівець високої кваліфікації, що кожна хвилина його часу — то золото, яке не можна тратити на переїзди, ходження, сторонню працю, тощо. Лише у нас цього не розуміють і примушують агрономів ходити пішки, писати фактури на угноєння, важити бобковий лист і перець, бігати на двірець, щоби довідатись, чи прибули товари, тощо.

Про заведення агроконтрольних кооператив і виділення цим самим для агронома маленького участка (може, навіть, одне село), а значить, — ліквідацію інших переїздів та розїздів, я вже багато писав і тому повторювати не буду.

Нарешті, що до фінансування громадської агрономії, то майже скрізь уряд бере на себе 40—60% всіх видатків, решту дають або органи самоврядування (Швайцарія) або кооперативи і спілки (Данія) або всі ці чинники разом (Італія, Німеччина, Росія, Україна, Сполуч. держави). Як високі бувають ці видатки на 1 господарство, 1 душу с.-г. населення і 1 га землі ми бачимо на прикладі Сполуч. Держав ($2^1/_2$ дол., $^1/_2$ дол., $^1/_6$ дол. лише на позашкільну агрономію). В Італії в 1905 р. — $3^1/_2$ амер. центи на 1 душу с.-г. населення — також лише на позашкільну агрономію.

Ясно, що той, хто фінансує, хоче знати, куди і на що саме його гроші пішли, хоче мати контролю над видатками. Контроля ця переводиться або безпосередньо — через кураторії, агрономічні ради, с.-г. комісії, тощо. Ясно, що ця друга форма є більш доцільною.

Таким чином кардинальним питаннням при творенні систем громадської агрономії є спосіб управління, фінансування і контролі та контакту з місцевими чинниками.

Тут можемо розріжняти системи „централізовані", де ціла агрономія, або головна її частина є державним апаратам, а агрономи — державними урядовцями і то при керуванні ними згори — з міністерства; та системи „децентралізовані", коли більшість агрономічних справ передається на місця — в дрібні адміністративні одиниці і до участи в агрономічній праці притягаються місцеві громадські чинники. Уряд же лише фінансує, контролює видатки, дає основні напрямні с.-г. політики шляхом призначення спеціяльних субвенцій, премій для змагань, нагород, тощо.

Загально - кантональні, загально - самоврядні та кооперативні установи при децентралізованих системах мають часом більший вплив на хід агрономічної праці, ніж уряд, але це не є найліпше положення для агрономії, бо тоді все залежить від культурности і широти поглядів

тих осіб, в розпорядження яких попадає агрономія. Найліпшою системою під цим оглядом треба вважати систему італійську — „автономної агрономії“. Старі провідники італійських мандрівних катедр підтверджують і підкреслюють, що агрономічні катедри можуть працювати з успіхом лише при „повній незалежности і свободі“[1]). Як лише де-небудь запровадять до організації бюрократизм, або безпосередню увагу до потреб практики замінять офіційним відписувунням, — дійде в найліпшому випадку до гальмування праці, в гіршому — навіть не повернуться витрачені кошти.

На підставі всього вищенаведеного я пропоную приняти таку клясифікацію систем громадської агрономії:

1. Децентралізована спеціялізована кооперативна агрономія — (Данія, Ірляндія);

2. Помірковано-централізована комбінована агрономія по зашкільухилу (Швайцарія, Баварія, Чехословаччина);

3. Помірковано - централізована система триєдинних агрономічних ного осередків (Сполуч. держави Америки);

4. Помірковано - централізована універсальна автономна агрономія позашкільного ухилу (Італія, Болгарія);

5. Помірковано - централізована універсальна самоврядна агрономія позашкільного ухилу (кол. Росія перед війною).

6. Помірковано - централізована районова агрономія (Україна);

7. Централізовані системи (Голяндія, С.С.С.Р.).

Як я вже зазначав, цілком досконалої системи громадської агрономії нема. Кожна з них має свої переваги і свої дефекти. Щоб створити досконалу систему, на мою думку, треба булоб взяти за основу українську систему „районової агрономії“ і доповнити її елементами італійської та американської агрономії. Якась помірковано-централізована „автономна районова система пятерних центрів“ (включаючи с.-г. кооперацію та агроосвітні організації) — ось той ідеал, який, мабуть, дасть найбільшу продуктивність, найбільшу ефектовність агрономічної праці, і найбільше піднесення сільського господарства, і змягчення соціяльних ріжниць, соціяльних контрастів, соціяльних антогонізмів.

В. Доманицький.

СОЦІЯЛЬНА ПОЛІТИКА.

Всенароднє обезпечення в Швайцарії.

(По німецьки: Allgemeine Alters- und Hinterlassenenversicherung in der Schweiz).

Саме в добі, коли з усіх сторін чуємо про крізу демократії, Швайцарська демократія святкуватиме свою нову перемогу.

Дня 6. грудня ц. р. голосуватимуть швайцарські хлібороби, робітники, інтелігенти, бідні й богаті за переведенням всенародного обезпечення на старість та обовязкового обезпечення вдів і сиріт. Не буде в Швайцарії ніодного горожанина, який журився би, що по довгих роках праці не буде міг на старість прожити, або що в випадку його смерти будуть його дружина чи діти гинути з голоду. Швайцарське всенароднє обезпечення — це небуденний прояв в ділянці суспільної опіки, це вицвіт високої культури і демократії, яка в Швайцарії так гарно розвинулась.

[1]) Prof. Dr. Ing.Vladimir Stein. „Italské zemedelské stolice“. Praha 1925 str. 29.

Справа всенароднього обезпечення в Швайцарії розглядаються вже довгі роки. Перші конкретні форми надано ій перед шести роками, колито через загальне голосування уповажнено Союзну Раду ввести це велике суспільне діло в життя. З того часу забралися до кодифікації закону найкращі правники, а провідники хліборобських, робітничих та кооперативних організацій взялися до спопуляризування цеї справи серед швайцарського народу. Коли справа вияснена вже докладно шляхом нарад, віч, в часописах, а навіть окремих виданнях, буде вона остаточно рішена 6. грудня ц. р. всенароднім голосуванням. Замітне, що так хліборобська, як теж споживча швайцарська кооперація взяли у підготовці цеї справи живу участь, поставивши однозгідно в боротьбі за це нове досягнення суспільної опіки всі свої сили й свою пресу. Тому і з цього боку для нас цікаво пізнати, за що саме так побиваються кооператори Швайцарії.

Всенароднє обезпечення передбачує, що кожний горожанин Швайцарії обох полів, коли він покличить 65-тий рік життя, дістає доживотну старечу ренту. Кожна вдова, коли повдовіє перед 50-тим роком життя дістає одноразову відправу з тим, що по дожиттю того року життя дістає нормальну вдовичу ренту до 65-го року життя, а потім переходить на звичайну старечу (доживотну) ренту. Кожна дитина, яка втратить заробкуючого батька, побирає відповідну ренту на виховання, аж до покінчення 18-го року життя. Колиж дитина остане круглим сиротою (без батька і матері), то побирає, до рук своїх опікунів, ренту вдвічі більшу, цебто таку, щоби виносила приблизно стільки, скільки потрібно на її прожиття.

Ренти побирають однаково всі — бідні чи богаті. Ріжниця лише в тім, що всім належиться основна рента, а бідним, цебто тим, що не мають ні державної емеритури, ні ренти з інших титулів (приватні умові робітники), ні визначнішого майна, виплачують ще т. зв. суспільний додаток. Цей додаток буде виплачуваний передусім всім робітникам та незаможним хліборобам, отже сільським робітникам, халупникам, малоземельним і т. д. Прінціп одержування старечих, вдовиних чи сирітських рент всіми громадянами без виїмку введено тому, бо всі без виїмку мусять платити обезпеченеві складки. Натомісць звичайна суспільна справедливість і дійсна потреба вимагають, щоби через суспільний додаток до основної ренти помогти найбіднішим.

Тому, що з введенням закону зразу треба платити ренти, а покищо не буде відповідних фондів, передбачується на 15 літ перехідний час, в якому ренти будуть нарочно менші, щоби зібрати відповідні фонди.

Ставки рент(на рік) і відправ передбачені в законі є такі (в швайц. франках): (Гл. таб. на стор. 456).

Ставки суспільного додатку подані тут в максимальній висоті, однак його даватимуть в ріжній висоті, залежно від дійсної потреби. Відправи для вдів від 40 до 39 р. життя треба розуміти так, що мінімальні дістає вдова в 40-вім, опісля з кожним роком життя ставка більша, а коли жінка вдовіє в 49-ім р. життя, дістає найвищу передбачену відправу; суспільний додаток до відправи більша є теж в міру потреби.

На виплати першого року після введення закону в життя, себто 1932 року, треба 58 міліонів шв. франків. В дальших роках ця квота буде збільшуватися і в 15-ому році існування закону, або в останньому році перехідного часу, в якому ренти і відправи будуть обмежені, буде ви-

	Основна рента	Суспільний додаток	Повна рента (попередні разом)	Рента найвища в перехідному часі
Доживотна рента на особу (по 65-ім р. життя) . . .	200	400	600	275
Доживотна рента подругів (по 65-ім р. життя) . . .	400	800	1.200	550
Вдовина рента (по 50-ім р. життя)	150	300	450	206,25
Сирітська рента (до 18-го р. життя)	50	100	150	68,75
Рента круглих сиріт (до 18-го р. життя)	100	200	300	137,50
Відправа (одноразова) для вдів нище 40 років . . .	500	1.000	1.500	687,50
Відправа (одноразова) для вдів від 40 до 49 р. життя . .	550—1.000	1.100—2.000	1.650—3.000	756,25—1.375

носити річно 82 міл. шв. фр. По 15-ти роках, себто коли виплачуватимуть нормальні ставки, річна виплата буде виносити 180 міл. шв. фр. З того після приблизного обрахунку дістануть щорічно около 100 міл. шв. шв. фр. жінки, як вдовині ренти і відправи та старечу ренту, 14 міл. шв. фр. сироти і 66 міл. шв. фр. мущини, як старечу ренту. Цей обрахунок показує, що з обезпечення користатимуть передусім жінки, які теж заважать мабуть своїми голосами, що закон буде ухвалений.

Гроші на фонд всенароднього обезпечення вплачують: 1) обезпечені, з чого складається фонд основних рент і 2) держава, кантони і громади, з чого складається фонд суспільних додатків та резерви, з яких покриваються невплачені через незаможних складки, доповнення складок і непередбачені видатки.

Обезпечені, які мусять складати — це всі мущини і жінки від 19 до 65 р. життя включно. Мущини складають річно 18 фр. жінки 12 фр. Жінки, які мають більше чим 5 дітей (навіть з ріжних подруж) звільнені зовсім від складок, при чому і вони і їх діти є обезпеченими. Крім цього кожний працедавець вплачує за занятих у себе працівників (робітників, домашню службу і т. д.) 15 шв. фр. на рік, оскільки вони не є з господарем споріднені. Складки можна вплачувати теж місячно по 1·50 шв. фр. (мущини) або 1·— шв. фр. (жінки) В цей спосіб обезпечені складають річно за себе коло 42 міл. шв. фр., а за працівників коло 17 міл. шв. фр. Тому, що в перших 15 роках виплачується на основні ренти тільки около 21 міл. шв. фр., то остає така квота, що за цей час назбирається коло 750 міл. шв. фр. на фонд основних рент, а тоді нормальна їх виплата, яка буде вищою, буде додатково покриватися з відсотків зложеного капіталу.

Складки на суспільні додатки складають: 1) 80% держава, 2) 20% кантони, з чого $^1/_3$ громади. За те громадам відпадає зовсім обовязок удержання старців (в Швайцарії строго додержуваний!), а приходить обовязок переводити стягання складок обезпечених і виплата рент та відправ на доручення обезпеченевих установ, якими є кантональні публичні каси (рід кантональних центральних банків). Впливи на ці складки буде брати держава з податку від тютюну, а відносний закон ухвалить те саме всенароднє голосування, яке рішить про обезпечення. Кантони дістануть потрібні гроші через оподаткування продажі алькогольних

напитків, а громади, як вже згадано, через те, що перестануть платити на удержання старцям. Так отже через оподаткування двох наркотиків — тютюну і алькоголю — дістануть десятки тисяч вдів, сиріт і старців дальшу допомогу, якою є суспільний додаток до звичайної ренти, а який піде передусім на допомогу найбіднішим верствам народу. В цім моменті лежить та безгранична ріжниця між сьогоднішнім обличам цих держав, які всі доходи уживають на зброєння, і демократичної Швайцарії, яка доходом з податків на непотрібні речі дасть прожиття сиротам і вдовам й спокійну старість струдженим старцям.

В законі передбачено теж, що будуть обезпечені бідаки, які не в силі заплатити навіть одного чи півтора франка в місяць. За цих платитимуть $^{2}/_{3}$ части кантони, а $^{1}/_{3}$ громади. Позатим деяким незаможним можна знизити складку на $^{1}/_{3}$, а тоді теж доплачують до цього кантони і громади. Треба підкреслити, що через переселення в інший кантон чи місцевість обезпечений не тратить права до ренти чи відправи, що не спинює свободи рухів робітників, ремісників, урядовців і т. д. Рівнож передбачує закон надзвичайні додатки до рент, коли цього вимагає окреме прикре положення обезпеченого. Так границю доходу, поза яку не платиться суспільних додатків, як теж признання цих додатків і їх висоти, означують для себе окремо поодинокі кантони. Є теж передбачено, що чужинці, які стало мешкають на теріторії Швайцарії, а платять складки і ще не набули права горожанства, можуть користати теж з цього обезпечення.

Всенароднє обезпечення, яке проєктується отсе в Швайцарії є в ділянці суспільної опіки просто епохальним ділом, а своїми постановами є зразком, як демократизм може пронизати цілий народ та які з цього можуть бути тривалі та небуденні наслідки. Бо без глибоко вкоріненого демократизму такий закон видається чимсь недосяжним, а в багатьох сьогоднішних „республиках всенародня збірка на танки й боєві гази пройшлаб скорше чим таке всенароднє обезпечення. Тим-то й отся спроба Швайцарії така подивугідна в повоєнній Европі.

Інж. Евген Храпливий,

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Стан кооператив з району діяльности П. С. К. Бучач в 1930 р.

(Зі статистичних матеріялів району*).

IV. Управляючі органи кооператив і службовий персонал.

В 63 кооперативах членів Надзірних Рад було 441. Члени Н. Рад по професійному становищу представляються слідуючо:

рільників є . . .	418
учителів	1
священників . . .	14
купців	1
інших інтелігентів .	7

Всіх рільників членами Н. Рад є 99·31%, а решта 0·69% припадає на вище виказаних.

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за листопад 1931 р.

Члени Н. Р. після маєткового стану діляться так; рільників 418, в тім від 0 до 1 га є 96, від 1 до 3 га — 167, від 3 до 5 га — 99, від 5 до 10 га — 43, від 10 до 20 га — 12, понад 20 — 1.

Тих, що посідають маєток вартости в грошах є 23, в тім до 5 тис. зол є 11, від 5 тис. до 10 тис. є 4, від 10 до 25 тис. є 5, від 25 до 50 тис. є 1, від 50 до 100 тис. є 1, понад 100 тис. є 1.

Професійний і маєтковий стан членів управ і їх заступників представляється слідуючо:

рільників від 0 до 1 га є . . .	85
„ „ 1 „ 3 „ „ . . .	147
„ „ 3 „ 5 „ „ . . .	58
„ „ 5 „ 10 „ „ . . .	18
„ „ 10 „ 20 „ „ . . .	4
Разом	312

З маєтком до 5 тис. є 3 членів. Між членами Управ крім 312 селян є ще 1 священник, 1 учитель і 1 приватний урядник.

Як бачимо з повищого, завідуючі органи це є виключно самі селяни, а головне ядро кооперативного активу творять дрібні сел. власники (від 1 до 5 га), інтелігенція активної участи в кооперації не бере. З учительства до завідуючих органів належить тільки двох, а зі священства на 63 кооперативи заледви належить до завідуючих органів 15 священників. Сільське населення оставлене без інтелігенції, на власні сили, тому не дивниця, як що в нас кооперація недомагає.

Між членами управ було 169 платних осіб а крім того 71 платних службовиків. Між платними директорами був 1, що покінчив торговельну школу, між службовиками і управою було 10-ох, що покінчили кооп. курси, решта директори і службовики це люди без жадної фахової підготовки.

Як завідуючі органи, так і службовий персонал по кооперативах це люди не фахові. Вишколити членів управ і Н. Рад дуже тяжко, бо кожні загальні збори вже трохи підівчених людей зміняють, вступають завсігди свіжі, які з кооп. справами є зовсім необзнакомлені, та часто густо уряд в кооперативі принимають не для ідеї, а для чисто матеріяльної сторінки. На крамарів кооперативи принимають по найбільшій части молодих хлопців від літ 16, які не то що не мають ніякої кооп. підготовки, але навіть не мають житєвого дісвіду. В наслідок такого легковаження справи, терпить в нас ціла кооперація.

Головне заняття в кооперативах має 70 службовиків, а 170 занимають в кооперативах пости, як побічне заняття.

Службові договори пороблено зі 106 службовиками. На забезпечення шкід, якіб могли повстати в кооперативах, зложило 103 службовиків кавційні векслі. В 2-ох кооперативах, нема ніякого кавційного забезпечення.

71 службовиків є обезпечених в касі хорих. Премію оплачують самі кооперативи.

Побори членів Управи виносили в р. 1930 загальну суму 22.743·36 зол. або пересічно на 1 члена 120·33 зол. в рік (10·03 зол. в місяць). Найвища платня одного члена виносить місячно 35 зол. (Жизномир, Ліщанці, Скоморохи і Сороки), найнища 5 зол.

Побори персоналу протягом року: 30.104·55 зол., або пересічно на 1 службовика в рік 430·06 зол., або 35·83 зол. в місяць. Найвища платня для службовика виносила 65 зол., (Язловець), найнища 15 зол. (Пожежа).

Члени Надзірних Рад за засідання не побирають нічого, а контрольні комісії за переведені контролі побирають денну платню звичайного сільського робітника.

V. Рух членів кооператив. Їх соціяльний і національний склад. Вписове, уділи, відповідальність.

З початком 1930 р. 63 кооперативи числило 6.269 членів. В році 1930 прибуло 510 членів, убуло 83, остало з кінцем 1930 р. 6.696 членів. В порівнанню з попереднім роком прибуло 427 членів (попередньому році прибуло 180), що до загального числа членів становить 6·81%. Пересічно на 1 кооперативу припадає 106 членів. (попередньому році 99·37). Між членами було 763 жінки, або пересічно на 1 кооперативу 12·11. Зріст членів поступає дуже пиняво, а передовсім жіноцтво стоїть на місці. Причиною цего є брак на місцях відповідних людей, якіби взялися за організацію села.

63 оселі, котрі мали у себе кооперативи, числили з кінцем 1930 року 13.594 самостійних укр. господарств, а членами кооператив було 6.540 самостійних господарств, що дає 48·10% до загального числа самостійних українських господарств. В порівнанню з попереднім роком скооперування зросло на 4·34%. Двадцять одна кооператива виказує від 60 — 90% скооперованих українських самостійних господарств. Інші кооперативи числять від 17% до 60% скооперовання укр. самостійних господарств.

Соціяльний склад членів представляється слідуючо:

рільників від 0 до 1 га є	1.628
„ „ 1 „ 2 „ „	1.685
„ „ 2 „ 3 „ „	1.343
„ „ 3 „ 5 „ „	874
„ „ 5 „ 10 „ „	457
„ „ 10 „ 15 „ „	60
„ „ 15 „ 20 „ „	109
Разом до 20 га є . .	6.156
рільників понад 20 га є . .	44
Разом рільників . .	6.200
власників торговельних підприємств є . . .	6
ремісників . . . . , ...	17
рільних робітників . . . . , . . .	325
промислових „ . . . . , .	2
без варстатних ремісників	7
урядників державних установ	10
учителів	32
священників	53
адвокатів і лікарів	11
працівників приватних установ	27
інших приватних осіб	6
Разом	496

Між членами було 6,519 Українців, 174 Поляків, 2 Жидів і 1 Чех. З повищого видно, що кооперація для загального закупу і збуту гуртує переважно самих Українців селян.

Статутова висота вписового по кооперативах виносить від 0·50 зол. до 2·00 зол., висота уділу від 2·00 зол. до 10 зол., а відповідальности від дво- до пяти-кратної. В більшости кооператив (44) вписове принято у висоті 1 зол., а уділ (в 34 кооп.) — 5 зол. і (в 10 кооп.) — 9 зол.

З кінцем 1930 р. було заявлених уділів 8.259 на загальну суму 45.671·00 зол., або пересічно на 1 члена припадає заявлена квота: 6·82 зол.

Найвища сума відповідальности виносила (в Сороках) 21.924·00 зол., а найнища (в Сокільці) 330·00 зол.

Вплачені уділи з кінцем року виносили загальну суму 43.488·44 зол. або 6.49 зол. пересічно на 1 члена. Не доповнило уділів 1·593 членів на квоту 4.177·87 зол., або пересічно 2·30 зол. на 1 члена.

В 1930 р. зголосило виступлення з кооператив 95 членів, які виповіли 128 уділів на суму 779·00 зол. (д. б.)

Нарада в справі організації кооперативного збуту яєць відбулася в Тернополі дня 24 жовтня 1931 р. в присутности представників: Ревізійного Союзу п. пос. О. Луцького і рев. дра Петріва, „Центросоюзу" дер. — І. Мартюка, „Сільського Господаря" дра. Холєвчука, дирекції Подільського Союзу к-в, референтів яйчарства та співробітників яйчар. магазину ПСК, кооператорів повіту представників від ПСК Збараж, Скалат Бережани, Зборів, Золочів, Копичинці, Чортків, Бучач, Теребовля, Борщів, Рогатин та представників від 13 кооператив повіту.

Нарадою провадив пос. О. Луцьий. головні реферати виголосили: дир. І. Мартюк — про організацію кооп. збуту с.-г. продуктів, а спеціяльно яєць, др. Холєвчук — про годівлю курей. Доповнили й розвинули ці реферати директори ПСК. Тернопіль Малаховський і др. Няньчур.

По рефераті відбулася оживлена дискусія, у висліді котрої ухвалено слідуючі резолюції:

1) Конференція в справі експорту яєць висказується за придержуванням стандаризаційних приписів, які впливають на поправу якости яєць, а тим самим і на ціни.

2) Для управильнення кооперативного експорту яєць мусять кооперативи купувати яйця не на штуки, а на вагу.

3) Кооперація має старатися брудних яєць не купувати.

4) По можности повинні кооперативи переходити на скуп яєць в комісовий спосіб.

5) В цілі виелімінування яєчних зачетів від приватних експортерів належить перевести через зиму акцію за збиранням осінніх уділів для фінансування скупу.

6) Конференція уважає за одиноко доцільне вести цілий експорт зкоординовано через одну експортову централю.

7) Союзи експортери зареєструють один спільний експортовий знак, який має звучати „Коопсоюз в. . . ."

8) Намічені Центросоюзом осередки постараються негайно внести подання про зареєстровання їх експортових магазинів.

9) Центросоюз видасть на кошт всіх експортерів відповідні пропагандові книжочки на чужих мовах про наш кооперативнй експорт і розішле їх імпортетам всіх країв Західної Европи.

10) Конференція стверджує що тільки здоординована співпраця з „Сільським Господаром" дасть змогу поправити якість дробу, а за тим і яєць і постановляє співпрацювати з кружками і філіями „Сільського Господаря", а в першу чергу бере на себе обовязок поширювати видавництва господарських книжок і преси „Сільського Господаря".

М.

Міжнародній Інститут для кооперативних студій. В днях 5 і 6 жовтня уконституувався в Базилеї Міжнародній Інститут для кооп. студій. Це товариство, заініціоване Ш. Жідом, має ціллю створити звязок між інтелектуальною кооп. елітою цілого світу, що займається науковими кооп. проблемами в атмосфері повної наукової свободи, у форми наукових зібрань і обміну думок між членами шляхом видавництв. Інститут задуманий як осередок для студій головних питань з кооперативної теорії і практики.

Інститут стоятиме на грунті стисло науковім і не вмішуватиметься в жадний спосіб у діяльність поодиноких краєвих організацій.

Всі члени інституту будуть вибирані індивідуально, а не як репрезентанти будь якого угруповання а тим більше з характером прилюдним.

Трактуючи всі питання в спосіб як найобєктивніший і не вмішуючись в справи національних організацій, Інститут має намір співпрацювати зі всіма кооп. організаціями а особливо з Міжн. Кооп. Союзом.

На основання Інституту прибуло одинадцять кооператорів, професорів або авторів, з ріжних, навіть далеких (як Португалія й Угорщина) країн, а саме: Бароу (Льондон), Бородаєвський (Прага), Фошер (Базилея), Жід (Париж), Грінфельд, (Галє), Іріг (Будапешт), Лявернь (Париж), Млоденац (Букарешт), Пуассон (Париж), Томаніні (Порто), Тотоміанц (Прага). Українців репрезентував проф. С. Бородаєвський з Праги. Фашисти вислали лише представника кооп. преси Ч. Мачекіні, редактора органу „Il lavoro cooperativo“ (в Римі). Крім згаданих членів - основників до першої і другої лісти членів належить цілий ряд визначних імен, знаних теоретиків, головно професорів вищих шкіл та визначних провідників кооп. руху. Збори приняли статут установи і ухвалили резолюцію про скликання кожного року членів на зібрання

Присутні одноголосно через реклямацію обрали президентом-фундатором Інституту проф. Ш. Жіда. Бюро Ін-ту, крім президента, складається з 2-х секретарів: М. Грінфельда, проф. університету в Галє і Б. Лявервя, професора університету в Ліль. Проф. Лявернь буде секретарем для романських і словянських країн; проф. М. Грінфельд — для решти країн.

Журнали: „Revue des études coopératives, котрого редактором є проф. Лявернь, і „Vierteljahrschrift für Genossenschaftswesen“, котрий редагує проф. Грінфельд, стануть органами Інституту.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Господарська сітуація Польщі в звязку з закордонною сітуацією. Опінія Інституту для досліду госп. конюнктур що до господарського положення Польщі за останні місяці є дуже песимістична. Стан в промислі низький, труднощі збуту тривають далі. Пром. вугляний виказав в останньому часі незначний дальший сезоновий зріст праці по копальнях в звязку зі збільшенням вивозу вугля. Продукція в бранжі залізній і цинковій поволі курчиться. В нафтовому промислі не зайшли ніякі зміни, хіба що зменшилося запотребування на перетвори. В текстилі працювали відносно краще вовняні фабрики, але бавовняні — зовсім слабо· В деяких галузях металево-машинового виробництва далася зауважити легка поправа, одначе на загал цей промисл працював тяжко. — Вивіз дерева на західні ринки був дуже утруднений, як рівнож і для продуктів з ділянки споживчого, хемічного і гарбарського промислу, в котрих так само не зауважено поправи. Напруження на грошевому ринкові триває далі. Банки значно зменшили свою кредитову діяльність. Брак гроша допровадив до обмеження господарської діяльности, погіршуючи загалом платничу спроможність (виплатність) якщо судити після суми запротестов. векслів. З тої самої причини ціни впали ще нище, підкреслюючи тим більше розбіжність цін на вільному ринку (котрі властиво й знижкували) і цін скартерізованих, що залишилися незміненими.

Занотовано рівнож дальший спад цін на безроги при експортових труднощах для годівляного експорту в звязку з фінансовими клопотами імпортуючих країн. В наслідок цього фінансове положення села також виразно погіршилося не зважаючи на поправу цін збіжа. Ціни збіж в останніх днях жовтня і в перших тижнях листопада піднеслися в Польщі слідом за звишкою цін на світових ринках. Звишка цін в Польщі, доходячи до 2 зл. на сотнарі, не була так значною, як за границями. Цей час тривав однак не довго і остаточно ціни устабілізувалися на рівні кількадесять сотиків вищім від цін з часу перед звишкою.

Причиною звишки, як остаточно виясннюють авторитетні чинники, є ствер-

джене зменшення цьогорічних зборів в країнах північної півкулі (на 18 міл. тон менше як в минул. році) і гірші вигляди на зимовий збір на півдні. Ці інформації викликали спершу поденервування і відому звишку, більшу, як того вимагали обставини. Наслідком цієї звишки змінилося теж на міжнар. ринках відношення в цінах двох головних збіж: жито подорощало релятивно більше, як пшениця. Слід зауважити, що кукурудза у відношенні до обох їх втратила найбільше.

Вагання цін за границею, які в ост. днях листопада були занотовані (нова звишка збіжевих цін в Чікаго на 3 центи), можуть вплинути на поправу цін і на краєвому ринкові, хоч певного роду знижка в січні і лютім 1932 р. не є виключена.

Бюджетовий прелімінар Польщі на 1932/33 р. дефіцитовий, передбачуючи недобір у квоті 77.367.000 зол. Річ більше як певна, що дійсність перекреслить всі обрахунки творців прелімінару і для нас зовсім не буде несподіванкою швидкий зріст недоборів державної скарбниці, а вслід за тим збільшення дефіциту. Прибутки держави в попередніх роках зменшувалися в скоршому темпі, ніж її видатки, а нема надії, щоб в цьому році зайшли зміни на краще.

Новий прелімінар не означає, як пише „Przegląd Gospodarczy" (ч. 22. за 1931) „жадної полекши для господарського життя" і господарського положення краю. Податкові тягарі не зменшаться, а їх реалізація є дуже сумнівною, якщо взяти на увагу зменшення платничої спроможности населення, котре не вивязалося ще з минулорічних податкових залеглостей, оскільки ходить про великих хліборобів і промисловців, та є дощенту висмоктане з усіх джерел доходу, коли ходить про дрібного хлібороба. — В ощадностях уряд пішов по лінії найменшого опору — ступивши на шлях механічного обтинання бюджету, що скропилося майже виключно на урядничих поборах. Але це не є той властивий шлях економії і ощаджування, які можна булоби осягнути при органічній перебудові бюджету. При цьому ощадности торкнулисяб гаких видатків, які в Польщі при теперішнім режимі є святим, недоторканим табу.

Збудовано бюджет взагалі без огляду на його господарське підложа, яким є дійсні господ. відносини в краю тому бюджет є нереальний.

В прибутках прелімінар передбачує квоту 2.375.015.800 зл., а видатків на суму 2.452.383.400 зл — Найбільше обкроєні є у видатках ресорти промислу й торговлі, хліборобства, освіти й суспільної опіки, тоді як міністерствам внутрішних справ і військових полишено приблизно ті самі квоти, що й в минулому році.

Цікаві цифри. Дуже цікавим буде побачити, як протягом року змінилися гуртові ціни рільничих продуктів і промислових виробів, з чого можна уявити собі м. ін., які зайшли зміни в т. зв. ножицях, або в розіпяттю цін тих двох головних відламів вирсбництва. В нище наведеному зіставленню подаємо відносні (відсоткові) показчики висоти цін до цін 1928 року, при чому ціни з вересня 1928 року взяті за 100. Отже у відношенні до вересня 1928 р. гуртові ціни нищезазначених виробів і продуктів становили:

	у вересні 1930 (відсоток у пор з 1928 роком)	у вересні 1931
I. Спож. товари (загалом)	79.0	69·7
А. Артикули, продавані безпосередньо рільниками (загалом)	64·7	55·1
в тім: 1. Землеплоди	47·9	48·5
2. Звірята	82·9	60·2
3. Набіл	76.6	63·2
Б. Сіл.-госп перетвори (загалом):	86·7	76·6
в тім: 1. Мука і каша	55·9	55·0
2. Мясо і солонина	93·3	65·5
3. Вироби рільн. промислу (цукор, спірт і т. д.)	110·3	109·7
В. Кольоніяльні товари	98·7	84·2
Г. Монополі:		
1. Тютюн	106·6	106·6
2. Сіль	104·5	104·5
II. Півфабрикати (загалом)	84·5	70·2
а в тім: А. залежні від заграниці (імпортовані)	61·9	43·3
Б. скартелізовані	109·1	107·7
В. прочі	79·7	64·5
1. Залізо	101·5	98·5
2. Металі незалізні (мідь, цина, олово)	73·7	56·7
3. Мінеральні будовл. матеріяли (цемент і т. п.)	90·3	81·1
4. Оброблене дерево	81·9	59·1
5. Пряжа	79·4	56·4
6. Вичинені шкіри	79·3	66·1
III. Готові вироби (загально)	96·0	82·3
в тім; А. для рільн. продукції (знаряддя, погної тощо)	106·7	101·1
Б. для промисл. продукції	102·9	91·8
В. для споживання (загалом)	94·4	79·5
в тім: 1) домаш. урядження	100·5	94·7
2) тканини	93·2	78·6
3) одяг і обув	95·8	75·0

Табличка, здається, не потребує блищих пояснень; вистарчить порівняти поодинокі позиції і само собою буде напрошуватися цілий ряд висновків. З цього зіставлення можемо судити про зміну цін не тільки у відношенню до цін 1928 року, але і про зміну їх на протязі останнього року від вересня 1930 до вересня 1931 р. Більш цікавим одначе буде порівнання цін не що до часу, але після поодиноких галузів виробництва. Приміром, сіл.-господарські продукти (гр. I. А.), які мають заг. показчик 55·1 чи землеплоди (48·5) з групою готових промисл. виробів (гр. III А.), якої показчик виносить 101·1 — оба для 1931 року, — чи з якою будь іншою групою. З того можемо судити, скільки селянин одержує за свої продукти й скільки він мусить платити за вироби, потрібні для його господар. чи спожиття, цебто про розмір визиску через пром. —Слід звернути також увагу на показчик цін монополів та скартелізованих промисл. виробництв і не скартелізованих та порівняти їх з показчиками цін сіл.-госп. продуктів і перетворів.

Кріза звіринної продукції в Польщі. Після спаду цін збіжа прийшла для рільництва. як відомо, нова катастрофа, що в останніх місяцях б. р. прибрала застрашаючо грізні розміри; говоримо про ненотований досі рівень цін на продукти годівлі. Від цієї знижки цін потерпіли може найбільше селяне, головні продуценти безрог; далася вона відчути тим більше, що збут безрог і худоби становить в сумі доходів рільництва двічи вищу позицію від продажі збіжа.

Пересічні ціни, для цілої Польщі, плачені рільникам, були в жовтні такі (в злотих):

	в 1929 р.	в 1930 р.	в 1931 р.
корова	424	351	167
свині	220	156	101

(за 100 кг. живої ваги); на наших землях пересічна для безрог була значно нища, бо селяне, — як відомо, продавали їх навіть по 50 гр. і нище за 1 кг. жив. ваги.

Упадок цін на худобу у відношенню до цін худоби з попередніх років є більший, як упадок цін збіжа до тихже років. Коли приймемо ціни 1927 р- за 100, то ціни рослинної продукції(збіж)виносили:

в X. 1930 р.	в X. 1931 р
54·0%	56·6%

(до цін з 1927 року).

ціни тваринної продукції виносили:

в X. 1930 р.	в X. 1931 р.
82·4%	55·3%

(до цін з 1927 року).

Бачимо, що ціни рослинних продуктів дещо поправилися (остання звишка цін), тоді як ціни госп. тварин не тільки далекі від поправи, але існують всі дані припускати, що наступні місяці принесуть їх дальшу знижку. Годівельний промисл входить отже в дуже загострену фазу його кризи.

Протести векслів. У вересні запротестовано векслів на суму 103·8 міл. злотих (в серпні на 100·9 міл. зл.), що становить 12·2% (в серпні—11·5%)до заг. суми платних векслів. В 1930 році сума запротестованих векслів виносила 102·4 міл. злотих або 10·8% до векслів платних. Виставлено н о в и х векслів в томуж місяці на заг. суму 723·0 зл., що у відношенню до рр. 1925—1927 становить 118 4%. У вересні 1930 р. виставлено було векслів на слму 991·7 міл. зл., або 136·4% у відношенню до р. 1925—1927. Бачимо отже поважне зменшення за рік суми запротестованих векслів і ця тенденція була сталою протягом цілого року, виказуючи постепенну знижку.
В жовтні б.р. протести векслів виносили в цілій Польщі 434 тис. штук на суму 118 міл. злотих. Порівнюючи з минулим роком, тепер є легкий зріст.

Банки сильно обмежують кредити. В наслідок триваючого відпливу вкладів акційні банки змушені були у вересні до дальших ще сильніших кредитових рестрикцій, ніж то мало місце в серпні б. р. Загальна сума короткотермінових кредитів зменшилася протягом вересня б. р. на 106 міл. зл. до суми 1 355.7 міл. зл. В жовтні б. р. банки продовжували рестрикційну політику, хоч запотребування готівки особливо з боку рільництва було дуже сильне (період податкових платностей). Виплатність погіршилася, а відсоток запротестованих в Банку Польськім векслів зріс у вересні з 4·02% на 4·62%.

В слідуючих місяцях, перед кінцем року, щоб виказати в білянсах як найбільшу плинність, банки застосують ще більші обмеження.

Курси польських позичок. Звертає на себе в останній часу вагу упадок курсів польських позичок, що є м. ін. одним з характерних показчиків хвилі. Тенденція для них, при звичайних хитаннях курсу, єназагал знижкова.

Дня 30. листопада б. р. курси наступних позичок представлялися так (номінальна вартість 100.—):
6% дол. з 1920 р. зл. 59,7 (30 X.б.р.-зл.59.8)
7% стаб.з 1927 „ „ 56 і 1/8 (30.X „ - „ 59·-)
7% варшавська з 1928 р. зл. 43 і 3/8.
7% шлеська з 1928 р. зл. 42·—

На ринку промислових акцій тенденція весь час неодностайна. Курси акцій, як видно з нище наведених даних, дуже низькі (дані з останнього тижня м. жовтня 1931.):
Варшавське Товариство копалень вугля (ном. вар. 100 зл.) —18·50
„Strachowice" („ „ 50 „) — 6·29
Л. Зєлєн. (Кр.) („ „ 100 „) —10·25
(в початку жовтня; пізніше навіть не нотовані).

Торговельний білянс Польщі (відношення вивозу до привозу) є весь час активний і сальдо його постійно збільшується, досягаючи у вересні б. р. 58·2 міл. злотих надвишки вивозу над привозом. Перевага вивозу над привозом пояснюється не так збільшенням вартости вивозу, котра хоч зростає, але є нищою від вартости з перед року, скільки зменшенням вартости довозу. котрий за рік упав в значно більший прогресії, порівнюючи з вивозом. Свідчить це про зменшення: платничої спроможности держави, розміру інвестицій та споживання.

Після даних Гол. Статистич. Уряду привіз виказав у вересні б. р. 113·3 міл. зл. (в томуж місяці 1930 р. — 190·4 міл. зл.) а вивіз — 171·5 міл. зл. (тоді як в в 1930 р. — 211·8 міл. зл.). Сальдо + 58·2 міл. зл.

Анґлійський вугіль вже розпочав конкуренційну боротьбу з краєвим вуглем в Польщі. В звязку з упадком курсу фунта штерлінгів англійський вугіль почав, щораз сильніше конкурувати з горішньошлеським вуглем. Перші замовлення на англ. вугіль вийшли з Данціґу, куди недавно вже прибули його перші транспорти. Звідци він поширився вже й на Поморрю. Продається на 8 зл. за тону дешевше, побиваючи вугіль горішцьошлеський, достава котрого до Данціґу щораз зменшується. Тому, що поємність данціґського ринку для самої лише консумції вугля виносить $^{1}/_{12}$ цілого експорту вугля з Польщі, копальні думають знизити ціну вугля, який вони доставляють до Данціґу на 5 гульденів (около 9 зл.).

Катастрофальний упадок експорту муки з Польщі спричинений конкуренцією Франції. Французькі млини, маючи до диспозиції богато дешевого гроша, при нищих коштах продукції побідно випирають на всіх ринках конкуренцію інших країн, продукуючих муку, в тім числі й Польщу. Наслідком цього експорт муки з Польщі в серпні і вересні б.р. катастрофально упав. Вартість його виносила в цих місяцях всього тільки неповних півтора міл. злотих, тоді як ще в початку б. р. Польща осягала на вивозі муки 16 міл. місячно.

Стан безробіття в Польщі і в світі. По даних Гол. Стат. Уряду число зареєстрованих безробітних в Польщі виносило з кінцем жовтня б. р. 251·3 тисяч осіб. В кінці вересня безробітних було в Польщі 251·4 тис., а в серпні тогож року 246·3 тис., тоді як в липні число зареєстрованих без праці осіб було 255·1 тисяч. Вагання — сезонові, головно в звязку з оживленням (незначним одначе і коротко триваючим), будівельного руху. Ці цифри вказують на велике напруження кризи.

Для важніших країн Зах. Европи і Америки маємо такі дані що до чисел безробітних, котрі постійно зростають. У Франції в жовтні зареєстровано було в місцевих касах помочи безробітним 51·654 цілком безробітних осіб. (в жовтні 1930 р. було їх всього лише 1.281 ос.) — В Бельгії на загальне число 120 тис. безробітних 75 тисяч цілковито не мали праці; решта — частинно безробітні. З поглибленням кризи і тут число безробітних множиться. В Німеччині число безробітних побільшилося протягом року на 1·5 міл. і виносило з кінцем вересня 4·3 міл.; не зважаючи на всі старання, до оживлення господарського життя не прийшло. Так само зростає безробіття в Сполучених Державах Америки. За даними Амер. федерації праці дотичні числа дають таку картину безробіття в цій державі (у відсотках): травень б. р. 17·1%, червень 18·2%, серпень 19·2% і вересень 19·5%. Літні місяці не принесли очікуваної поправи сітуації на ринкові праці. В самому рільництві за липень — вересень позбавлено праці 350 тис. робітників, а загальне число безробітних в сіл. господарстві доходить 5·6 міліонів душ. В промисловості під цим оглядом також тяжке положення. З виїмком легкої поправи в споживчій ділянці і вуличнім транспорті, безробіття зростає або не зменшується у всіх інших галузях промислу. В будівельн. промислі 52% без праці, в металевім — 31%, серед портових робітників і моряків — 33% і т. д.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час" коoп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.

Нові книжки.

Українська Загальна Екциклопедія „Книга Знання“ під ред. д-ра І. Раковського Т. ІІ. Зош. 4. (14). Буква „К“ і “Л“.

Гасла „Крехівський Апостол“ — „Лодій Петро“. Львів—Станиславів—Коломия, „Рідна Школа“, 1931. Ст. 192—256. (кол. 385—512).

Р. Димінський. Робітничі банки. Подєбради, Укр. Господ. Академія, 1931. 8⁰. ст. 29. (Резюме в чеській і німецькій мовах).

Календарець українського кооператора на рік 1932. Рік вид. III. Львів, РСУК, 1931. 8⁰, ст. 160.

Е. Храпливий і Р. Кахникевич. Електричну струю на наше село! Львів, РСУК, 1931, 8⁰, ст, 32. (з ілюстраціями).

Літопис українського друку. Орган державної бібліографії У.С.Р.Р. Січень—Лютий—Березень. Харків, Утраїнська книжкова палата, 1930. 4⁰, ст. 544+(5).

Spółdzielczy przegląd naukowy. № 11. listopad 1931. Warszawa, Spółdz. Instytut naukowy, 1931.

Миколаєвич М. Царі і люди. Начерк історії революційного руху в Росії. Ч. І. часи до першої революції. (з образками). Яворів, „Самоосвіта“, 1931. 8⁰, ст. 48.

Sprawozdanie Związku organizacyj rolniczych Rzplitej Polskiej. Z działalności w roku 1930-31. Warszawa, 1931. 8⁰, str. 80.

Zubyk Roman. Gospodarstwo folwarczne z końcem XVIII wieku. Lwów, 1931. Відбитка з збірника: „Studja z historli społecznej i gospodarczej poświęcone profesorowi Dr. Franciszkowi Bujakowi“).